

LAATU NÄKYY KOHTAAMISISSA – VUOROVAIKUTUK-
SEN MERKITYS TOIMINTA-ALUEITTAIN JÄRJESTETYSSÄ
OPETUKSESSA

Annika Kauraniemi

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2016

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	1
2	VAIKEIMMIN KEHITYSVAMMAISTEN OPETUS TUTKIMUSKOHTENA	2
2.1	Vaikeimmin kehitysvammaiset aiemman tutkimuksen valossa	2
2.2	Vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksen järjestäminen - Toiminta-alueittain järjestetty opetus	4
2.3	Vuorovaikutuksen merkitys korostuu uudessa opetussuunnitelmassa	5
2.4	HOJKS ja muut asiakirjat	6
2.5	Yhteenvedo	7
3	OPETUKSEN JA OPPIMISEN KÄSITTEELLISIÄ LÄHTÖKOHTIA	9
3.1	Transformatiivisen oppimisen teoria	9
3.2	Opettajan ammattitaito	10
3.3	Voimauttava Vuorovaikutus	11
3.4	Yhteenvedo	14
4	TUTKIMUSKYSYMYKSET, -MENETELMÄT JA -AINEISTO	15
4.1	Tutkimuskysymykset	15
4.2	Toimintatutkimus	15
4.3	Tutkimuskohde ja aineisto	16
4.4	Etnografia – autoetnografia	18
4.4.1	Autoetnografia	18
4.4.2	Teema-analyysi	19
4.5	Analyysin suorittamisvaiheet	19
5	OMAN OPETTAJUUDEN RAKENNUSPALIKOITA	20
5.1	Työhistoria	20
5.2	Opetusmenetelmät omiksi	21
5.3	Vertaistuki	23
5.4	Moniammatillisuus ja työilmapiiri	23
5.5	Avoin kommunikaatio	24
5.6	Sosiolingvistinen perspektiivi	24
5.7	Uuden asian tuonti tiimiin	25
5.8	Älä tee liikaa vuorovaikutuksessa	25
6	VUOROVAIKUTUKSEN KÄYTÄNTÖJÄ JA -HAASTEITA	27
6.1	Osaavan vuorovaikutuskumppanin herkkyys	27
6.2	Voimauttavan vuorovaikutuksen haasteet	28
6.3	Tiimityö ja yhteinen oleminen	29
6.4	Dokumentoinnin tärkeys	29
6.5	Koulutus ja asenteen muutos	30
7	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	31
8	TUTKIMUKSEN ARVIOINTI JA JATKOTUTKIMUKSET	34
	LÄHTEET	37

TIIVISTELMÄ

Pro gradu -tutkielman tarkoitus oli tarkastella vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetusta ja voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmää. Voimauttava vuorovaikutus on kehitysvammaisten opetukseen kehitetty menetelmä, jossa varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa olevat ihmiset oppivat kommunikoinnin perustan. Voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmä sisältää läsnäolon vaatimuksen, oppilaan kunnioituksen ja tiimityön tärkeyden.

Tutkimuskohteena olivat tutkijan oma ammatillinen kehittyminen ja vuorovaikutuksellisen opetuksen käytänteet. Tutkimuksessa sovellettiin tapaustutkimuksen tutkimusotetta. Tutkimuskysymys oli: Miten tutkijan oma opettajuus on kehittynyt toiminta-alueittain järjestetyssä opetustyössä ja minkälaisia vuorovaikutteisen opetuksen hyviä käytäntöjä ja haasteita kehitysvammaisten oppilaiden erityisopettajat tuovat esille?

Tutkimuksen aineistona olivat tutkijan henkilökohtaiset muistiinpanot opetusmenetelmistä, moniammatillisuudesta ja tiimityöstä sekä kuuden erityisopettajan kokemukset vuorovaikutuksellisesta opetuksesta. Aineisto koottiin autoetnografian ja teemahaastattelujen avulla. Haastattelut rakentui-
vat seitsemän kysymyksen varaan ja kestivät jokainen noin 30 minuuttia. Aineiston analyysimenetelminä käytettiin narratiivista jäsentelyä ja teema-analyysiä.

Tutkimuksen päätulos on, että vuorovaikutus on perusta kaikelle muulle kehitykselle. Vaikeavammaisen oppilaan vuorovaikutukseen, kommunikointiin ja osallisuuden kokemiseen täytyy opetuksessa panostaa. Kommunikointiin keskittyminen on parasta osallisuuden ja inklusion toteuttamista. Voimauttava vuorovaikutus tuo mukanaan osallisuutta, koska oppilaan oma ääni tulee herkemmin kuulluksi. Keskeinen löydös oli, että moniammatillisen tiimityön toimivuus ja keskustelut työtiimin kesken ovat tärkeitä. Yhteinen arvokeskustelu, yhteiset pelisäännöt ja systemaattinen dokumentointi opetuksen pohjana ovat tärkeitä toimivassa tiimityössä. Johtopäätöksenä voidaan todeta, vaikeimmin kehitysvammaisten opetus tarvitsee opetusmenetelmien tavoitteellista kehittämistä. Käytäntöön suuntautunut opettajan opas vaikeimmin kehitysvammaisten opetukseen olisi tarpeellinen. Voimauttava vuorovaikutus antaa käytännön työkaluja toiminta-alueittain järjestettyyn opetukseen.

Avainsanat: toimintatutkimus, ammattitaito, vaikeimmin kehitysvammaisuus, voimauttava vuorovaikutus

ABSTRACT

Intensive interaction is a teaching method for profound and multiple learning disabilities, where interaction skills learned early form the basis of communication. Intensive interaction includes the requirement of attentiveness, respect, and the importance of teamwork.

The purpose of my study was to identify the importance of education for profound and multiple learning disabilities needs pupils and to promote the recognition that communication and intensive interaction are vital to the field. Teaching methods need to be updated to reflect the awareness of cooperation and inclusion as necessary for achieving the best results. This study, reflecting my own view that it is every child's right to have genuine interaction and multi-professional cooperation of the facilitators, examines that question.

In this study there are two research questions: how has the researchers own professional development gone in general and what are the teaching practices and challenges according to those interviewed and the role of interaction and communication in their work. My own professional development gets a central role in the study. Each interview was built around seven questions and lasted about 30 minutes.

The results of this study are clear: Communication and interaction is paramount and the foundation of all teaching. Multi-professional teamwork and cooperation make communication and interaction possible. Concentration on communication and interaction is the best implementation of inclusion, because the student's own voice will be heard more carefully.

Based on my findings the education for profound and multiple learning disabilities needs goal-oriented development of teaching methods and greater emphasis on the role of communication. A policy-oriented teacher's guide would be necessary. Intensive interaction provides practical tools.

Keywords: action research, profession, profound and multiple learning disabilities, intensive interaction

1 JOHDANTO

Sillä hetkellä kun hyväksyt itsesi, sinusta tulee kaunis.”

- Osho - Erilainen, yhtä arvokas, 2015

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuoda esille vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetusta. Luvussa kaksi esittelen tutkimuskohteeni mahdollisimman kattavasti. Olen pyrkinyt kokoomaan laajasti eri menetelmiä ja ajattelutapoja, jotta lukija saisi mahdollisimman kattavan kuvan vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksesta. Tutkimuksen taustaksi tuon esille keskeisiä opetusmenetelmiä ja keskeisiä näkökulmia toiminta-alueittain järjestettyyn opetukseen. Erityistä huomiota tutkimuksessani saa Voimauttava vuorovaikutuksen menetelmä. Luvussa kolme käsittelen opetuksen käsitteellisiä lähtökohtia mm. transformatiivista oppimista ja opettajan ammattitaitoon liittyviä lähtökoh-
tia kuten arvovalintaa, uusien opetusmenetelmien käyttöön ottamista ja työpaikalla tapahtuvaa oppi-
mista. Tutkimuksen metodologiaa mm. toimintatutkimusta käsittelen luvussa neljä. Olen toiminut noin 10 vuotta vaikeimmin kehitysvammaisten toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen erityisluo-
kanopettajana. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on, miten tutkijan oma opettajuus on kehittynyt toiminta-alueittain järjestetyssä opetustyössä. Toivon, että työni vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksessa kohtaa oppilaani ja välittää aitoa läsnäoloa. Luvussa viisi – oman opettajuuden raken-
nuspalikoita - hahmotan vastausta oman opettajuuteni kehittymiseen. Tutkimuksen tekeminen oman työni ohella on saanut minut pohtimaan vuorovaikutuksen merkitystä, ja toisaalta vaatimus vuoro-
vaikutukseen on noussut käytännön kokemuksesta. Niinpä oman opettajuuden kehittyminen saa tut-
kimuksessa keskeisen roolin. Toinen tutkimuskysymykseni on, minkälaisia vuorovaikutteisen ope-
tuksen hyviä käytäntöjä ja haasteita kehitysvammaisten oppilaiden erityisopettajat tuovat esille. Vastauksen selvittämiseksi olen haastatellut viittä erityisopettajaa ja yhtä kehitysvammahoitajaa. Haastattelujen avulla tuon esille käytännön kokemuksia vuorovaikutuksen käytännöistä ja haas-
teista. Punaisena lankana työssä kulkee pyrkimys tuoda esille, mikä opetuksessa on oleellista, jotta opetus kohdentuu oikein. Toivon myös, että tutkimus voimaannuttaa alalla toimivia.

2 VAIKEIMMIN KEHITYSVAMMAISTEN OPETUS TUTKIMUSKOHTEENA

Tässä luvussa kuvaan tutkimuskohteeni vaikeimmin kehitysvammaisuuden ja toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen. Tuon myös esille kuntoutuksen arjen käsitteen. Pohdin perusopetuksen toimintakulttuurin muutosta, koska perusopetuksesta yleisestikin painotetaan aiempaa enemmän vuorovaikutuksen merkitystä. Yhtymäkohtien löytyminen yleisen perusopetuksen ja erityisen tuen välillä on mielenkiintoista. Lopuksi esittelen HOJKS-asiakirjaa ja sen haasteita. HOJKS on henkilökohtainen opetussuunnitelma, joka antaa raamit opetuksen suunnittelulle, järjestämiselle ja arvioinnille.

2.1 Vaikeimmin kehitysvammaiset aiemman tutkimuksen valossa

Monivammaisen ihmisen todellisia kommunikaatiokykyjä voi olla vaikea tunnistaa. Älyllinen vamma yhdistyneenä fyysiseen tai sensoriseen vammaan saattaa aiheuttaa sen, ettei hän tee tarkoituksellisia vuorovaikutusaloitteita. Hänellä saattaa olla ääniä tai liikkeitä, jotka osaavan kumppanin avulla muuttuvat tarkoituksellisiksi viesteiksi. Monivammaiset ihmiset (*profound and multiple learning disabilities, PMLD, syvä ja monikertainen oppimisvaikeus*) ovat ainutkertaisia, kuten kaikki muutkin ihmiset, mutta välillä on hyödyllistä puhua ihmisryhmästä. Tämä takaa näiden ihmisten oikeuksien esillä pidon. Isossa-Britanniassa pml network ja mencap yhdistykset ovat julkaisseet esitteen ”About profound and multiple learning disabilities”, jossa todetaan, että vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten oikeudet ja tarpeet voivat tulla helposti laiminlyödyiksi. On kuitenkin tärkeää ymmärtää vaikeimmin kehitysvammaisten yksilölliset tarpeet, jotta heidän oikeus kuulua joukkoon tulee huomioiduksi. Pitää keskittyä tarpeisiin ja oikeuksiin ja pyrkiä poistamaan raja-aitoja, jotta osallisuus onnistuu. On myös huomioitavaa, että vaikka monet vaikeudet ja raja-aidat poistettaisiin, emme voi muuttaa henkilöiden vammoja. Toimimalla näin emme ole syrjiviä, vaan kunnioitamme henkilöiden erilaisuutta ja arvostamme heitä sellaisina kuin he ovat. Monivammaisilla ihmisillä on kommunikaation vaikeus, aisti- ja fyysisiä vammoja, - sekä monitahoisia terveydenhoidon tarpeita. Näiden tarpeiden yhdistelmä tai oikean tuen puute voi vaikuttaa käyttäytymiseen.

Suomen Akatemia myönsi vuonna 2014 vammaistutkimuksen professori Simo Vehmaksen vetämälle hankkeelle Vaikea monivammaisuus ja hyvä elämä nelivuotisen rahoituksen. Suomessa vammaistutkimusta on leimannut sirpaloituneisuus ja käytännönläheisyys. Akateeminen ja yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus on jäänyt vähemmälle huomioille. (Rytsy 2014.) Suomessa lääkäreillä ja terveydenhuollolla on suuri rooli vammaisuuteen liittyvissä asioissa - kehitysvammaisten ominaispiirteet lokeroidaan helposti erillisiksi, lääketieteellisesti määritellyiksi kokonaisuuksiksi. Lääkärit tuntevat hyvin hoidolliset tarpeet kuitenkin heidän asiantuntemuksensa ei ulotu esim. kouluratkaisuihin tai kehitysvammaisen henkilön ympäristöön ja sen tarpeisiin. Lääketieteellisyyden korostamisen vastustaminen ilmenee mielestäni hyvin kannanotossa Suomen Lastenneurologiselle yhdistykselle, jonka ovat tehneet yhdessä eri yhdistykset (Kehitysvammaliitto 2015). *Suosituksia tulee täydentää niin, että se huomioi myös vaikeasti puhe - ja kehitysvammaisten henkilöiden vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin kuntoutuksen viestinnän ja toimivan vuorovaikutuksen perustana.* Kannanoton ovat allekirjoittaneet Kehitysvammaliitto, Autismi- ja Aspergerliitto, Kehitysvammaisten Tukiliitto, Förbundet De Utvecklingsstördas Vål, Aivoliitto, Jaatinen – vammaisperheiden monitoimikeskus sekä Lastenneurologisen kuntoutuksen yhdistys. Keskustelun ajankohtaisuus on mielestäni mielenkiintoista.

Kosken (2014) väitöskirjan Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten epäsuora puheterapia tutkimuskohteena oli vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten ja työntekijöiden välinen vuorovaikutus. Epäsuorassa terapiassa puheterapeutit ohjaavat työntekijöitä käyttämään uusia kommunikointikeinoja vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Lisäksi tutkimus tarkasteli sitä, mitkä asiat tukevat työntekijöitä käyttämään oppimiaan vuorovaikutustapoja pysyvästi. Kosken (2014) mukaan vuorovaikutuksen onnistumiseen ensisijaisesti vaikuttaa ympäristö. Arvot ja toimintakäytännöt ohjaavat työntekijöiden ja kehitysvammaisten ihmisten kohtaamista. Erilaisten kommunikointikeinojen neuvominen ja ohjaaminen lähi-ihmisille on puheterapeutin päivittäistä työtä erityisesti silloin, kun asiakkaana on vaikeimmin kehitysvammainen ihminen.

Vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset ovat yhteiskuntamme haavoittuvaisimpia jäseniä, sillä lähi-ihmisten täytyy tulkita heidän usein epäselviä viestejään sekä käyttää monipuolisia viestintäkeinoja, jotta kehitysvammainen ihminen sekä tulee ymmärretyksi, että ymmärtää itse lähi-ihmisen viestejä. Onnistunut vuorovaikutus edellytti heiltä uusien taitojen lisäksi myös ajattelutapojen muutosta - lähi-ihmisen on uskottava, että vaikeimmin kehitysvammaisella ihmisellä on sanottavaa, jotta lähi-ihminen hakeutuu kontaktiin hänen kanssaan. Hoitajien ollessa kyseessä myös heidän esimiehensä

vaikuttivat hoitajien mahdollisuuksiin kommunikoida asiakkaittensa kanssa. Tutkimuksessa paljastui, että hoitajat tarvitsevat aikaa oppiakseen jokaisen vaikeimmin kehitysvammaisen ihmisen yksilöllisen ilmaisutavan. (Koski 2014,10.)

Sipari (2008) toteaa väitöskirjassaan Kuntouttava Arki, että arki ei itsessään kuntouta, vaan arjessa toimivat ihmiset ja ihmisten välinen toiminta eli yhteistoiminta. Ammattilaisilta vaaditaan rohkeutta ottaa kantaa lapsen kehityksen kulkuun ja visioida tulevaisuutta, joten täytyy olla riittävästi teoriapohjaa ja kokemusta. Moniammatillisesti on joskus pakko todeta, että loputtomiin ei pystytä kuntouttamaan, jolloin arjen sujuminen on kaikkien yhteinen tavoite. Toiminnan aktivointi ei tarkoita tekemällä tehtyjä tilanteita, vaan myös arkea, jossa osataan ottaa kuntouttava näkökulma huomioon.

2.2 Vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksen järjestäminen - Toiminta-alueittain järjestetty opetus

Vaikeimmin kehitysvammaisten opetus siirtyi Opetustoimen alaisuuteen vuonna 1997. Samana vuonna Opetushallitus ja Sosiaalhallitus julkaisivat EHA2-opetussuunnitelman perusteet (Vaikeimmin kehitysvammaisten harjaantumisopetuksen opetussuunnitelman perusteet peruskoulua varten 1997). Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2004) vaikeimmin vammaisia oppilaita tarkoitetaan erityisesti silloin, kun kuvataan opetuksen järjestämistä toiminta-alueittain. Kun opetusta ei voida oppilaan vaikean vamman tai vaikean sairauden vuoksi järjestää oppiaineittain laaditun oppimäärän mukaisesti, opetus tulee järjestää toiminta-alueittain. Toiminta-alueita ovat motoriset taidot, kieli ja kommunikaatio, sosiaaliset taidot, päivittäisten toimintojen taidot ja kognitiiviset taidot.

Toiminta-alueittain järjestetty opetus on määritelty opetussuunnitelman perusteissa vuonna – 2010:

Toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen järjestäminen perustuu kokonaisvaltaisten tavoitteiden määrittelyyn, oppilasryhmässä tapahtuvan vuorovaikutuksen edistämiseen sekä toimivan ja motivoivan oppimisympäristön kehittämiseen. Opetuksen suunnittelun lähtökohtana ovat oppilaan vahvuudet ja tavoitteena oppilaan koko potentiaalinen käyttöön saaminen. Koulupäivän eri toimintoja hyödynnetään oppimisessa. Toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan kunkin toiminta-alueen tavoitteet ja keskeiset sisällöt sekä edistymisen seuranta ja arviointi kuvataan henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa (HOJKS). Tavoitteet asetetaan yksilöllisesti siten, että ne ovat saavutettavissa olevia ja oppilaalle mielekkäitä.

Toiminta-alueittain järjestetty opetus muodostuu:

Motoristen taitojen oppimisen tavoitteena edistää kokonais- ja hienomotoristen taitojen kehittymistä sekä antaa mahdollisuuksia monipuolisesti harjoitella taitoja arjen eri tilanteissa.

Kommunikaatiotaitojen tavoitteena on, että oppilas on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, tulee ymmärretyksi ja ymmärtää itsekin muita ryhmän oppilaita ja aikuisia. Oppilaalle turvataan mahdollisuus käyttää itselleen luonteenomaisia tapoja kommunikoida. Oppilaalla tulee olla käytettävissään vaihtoehtoisia kommunikaatiokeinoja.

Sosiaalisten taitojen oppimisen tavoitteena on oppilaan vuorovaikutustaitojen kehittyminen. Opetuksen tulee sisältää sosiaalisissa ympäristöissä toimimista sekä vuorovaikutus- ja tunnetaitojen harjoittelua. Oppilaan itsetuntemusta ja oppimismotivaatiota tuetaan luomalla onnistumisen kokemuksia ja vahvistamalla myönteistä ilmapiiriä.

Kognitiivisten taitojen oppimisen tavoitteena on, että oppilas aktivoituu ja oppii käyttämään aistejaan ympäröivän todellisuuden hahmottamiseen. Opetuksen tulee tukea oppimiseen, muistamiseen ja ajattelemiseen liittyvien prosessien kehittymistä.

Päivittäisten taitojen oppimisen tavoitteena on lisätä oppilaan aktiivista osallistumista elinympäristön toimintaan sekä edistää omatoimisuutta ja itsenäistymistä. Opetuksen tulee sisältää terveyttä ja turvallisuutta, arkipäivän elämäntaitoja, asumista ja ympäristössä liikkumista sekä vapaa-ajan viettoa käsitteleviä osa-alueita.

Veturi-hankkeessa (Kokko ym. 2013,14) selvisi, että oppilaista, joilla on erityisen tuen päätös, toiminta-alueittain järjestetyssä opetuksessa opiskeli 9,6 prosenttia oppilaista. Veturi hankkeesta selviää myös, että 28,5% erityisopettajana toimivista ei ole erityisopettaja- tai erityisluokanopettaja koulutusta. Toivon, tämän tutkimukseni auttavan alalle tulevaa opettajaa, ja pyrinkin kokoamaan mahdollisimman paljon käytännön tietoa toiminta-alueittain järjestetystä opetuksesta.

2.3 Vuorovaikutuksen merkitys korostuu uudessa opetussuunnitelmassa

Vuorovaikutuksen merkitys korostuu yleisestikin perusopetuksessa uuden opetussuunnitelman myötä. Millainen on se toimintakulttuurin muutos, joka on edessämme? Mitä tarvitaan, jotta kaikki oppijat pääsevät osallisiksi oppimisen ilosta ja onnistumisen oivalluksista? Miten syntyy tunne siitä, että kuuluu yhteisöön, tulee aidosti kuulluksi, on mahdollisuus vaikuttaa elämäänsä ja ympäristöönsä? Tampereen apulaispormestari Leena Kostianen avasi 7.11.2015 Treduka-koulutuspäivät sanoilla: ”Koulutyössä laatu näkyy kohtaamisissa”. Opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutus ja se, että opettaja on kiinnostunut oppilaistaan, vaikuttaa oppimistuloksiin. Vuorovaikutus ja itsesääntelytaitoihin tuleekin panostaa entistä enemmän. Oppimistuloksiin vaikuttaa se, että oppilas kokee tulevansa nähdyksi ja kuulluksi.

Yhteisöllisyys korostuu vuorovaikutuksen ohella uudessa opetussuunnitelmassa. Samaa painotti myös opetusneuvos Aija Rinkisen Opetushallituksesta Treduka-koulutuspäivillä. Enää opettaja ei tee asioita yksin, vaan opettajien pitäisi oppia enemmän tekemään asioita yhdessä. Tulevaisuuden oppimisympäristöt tukevat vuorovaikutusta, ja oppijan uskoa omiin kykyihinsä tulee vahvistaa. Vuorovaikutukseen, yhteistyötaitoihin, yhteisölliseen oppimiseen ja tiedonhankinta taitoihin tulee panostaa. Itse osallistuen oppilas motivoituu parhaiten. Joka päiväistä arkista osallisuutta vahvistetaan. Mitkä rakenteet tukevat oppilaslähtöisyyttä? Toiminnallinen ja aktiivinen toimintakulttuuri haastaa perinteisen opettajakeskeisyyden. Jokaisen opettajan tulee pohtia omia tapoja toimia ja opettaa omassa työyhteisössä.

Uudistusten ytimenä on siirtyminen Mitä-kysymyksistä Miten-kysymyksiin. Koulua kehitetään sekä kasvuympäristönä että oppimisympäristönä. Vaikeavammaisten oppilaiden opetuksessa vuorovaikutustilanteet ovat haastavia, koska keskustelujen aiheet tai käytettävät kommunikointikeinot ovat vaativia. Opetushenkilön tärkein työkalu on heidän persoonansa ja vuorovaikutustaitonsa. Perehtyminen AAC-keinoihin, augmentative and alternative communication, tarkoittaa puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia, on hyvä alku itsensä kehittämiseen. Teoriatiedon kartuttaminen on tärkeä, mutta ei takaa taitavaksi vuorovaikutuskumppaniksi kehittymistä. On opittava tarkastelemaan omaa tapaa olla vuorovaikutuksessa, pystyttävä muuttamaan sitä tarvittaessa sekä ottamaan opitut taidot käyttöön arjen tilanteisiin. Yhdessä jaetut tilanteet, jossa opettaja tai ohjaaja ja oppilas ovat kokeneet olleensa yhteisymmärryksessä, antaa hyvän mielen onnistuneesta tilanteesta kummallekin osapuolelle. Onnistuneet vuorovaikutustilanteet motivoivat ja kannustavat opettajaa ja avustaa jatkamaan itsensä kehittämistä. (Hyytiäinen ym. 2014,33.)

2.4 HOJKS ja muut asiakirjat

Erityisoppilaiden opetuksen suunnittelu, järjestäminen ja arviointi kiertyvät henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman HOJKS:n sisälle. HOJKS on hallinnollinen asiakirja, mutta ennen kaikkea sen kuuluisi olla pedagoginen työväline. Mielestäni tämä toteutuu osittain puutteellisesti, koska HOJKS-kaavake on kaikille erityisoppilaille sama. Myös Veturi hankkeessa (Kokko ym. 2013, 18 - 21) nousi esille erityisopettajien turhautuneisuus - dokumentoinnin ja kirjaamisen koettiin vievän aikaa ja resursseja varsinaiselta opetustyöltä.

Kehitysvammaliiton Oppimateriaalikeskus kehitti 40 eri asiantuntijan kanssa verkkopohjaisen HOJKS-ohjelman nimenomaan vaikeasti kehitysvammaisten opetukseen vuonna 2007, koska kuntien tavalliset HOJKS:t eivät toimineet työkaluina. Sähköisessä HOJKS:ssa muotoutui oppilaan kykyprofiili, jota vanhemmat, terapeutit pystyivät lukemaan ja kommentoimaan. Siinä oli erillinen työskentelyversio, johon oli mahdollista tehdä muutoksia pitkin kouluvuotta. Tuntisuunnitelmat, joiden nimi saattoi olla esim. pukeutuminen, aistitunti, kodin tavoitteet oli mahdollista tallentaa järjestelmään. Järjestelmässä oli valmiita toimintojen kuvauksia, jotka oli laadittu vaikeasti kehitysvammaisille oppilaille esim. Hän istuu tuetussa tuolissa, Hän laskeutuu lattialle tuetusti, Hän lakkaa itkemästä, kun häntä lohdutetaan. Hän hallitsee päätään pystyasennossa. Tällaista tavoitteet ja ohjausideat sisältävää käytännön pedagogiikkaan sopivaa HOJKS-työkalua kaipaisin opetukseni tueksi. Pohdin, voisiko nämä tavoitteet ja kykyprofiilikuvaukset julkaista, vaikka kirjan muodossa. Käytännönläheistä oppimateriaalia ovat edelleen EHA2 opetukseen tarkoitettut opetussuunnitelmat ja eri osa-alueiden harjoitteet sekä Piaget`n näkökulmaa edustava sensomotorisen kauden asteikko ja EKI, esikielellisen kommunikaation arviointikäsikirja.

2.5 Yhteenveto

Tässä luvussa käsitteelin vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetukseen liittyviä näkökulmia alan ajankohtaisten tutkimusten ja toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen valossa. Tarkastelin vielä vuorovaikutuksen merkitystä laajemminkin perusopetuksessa ja asiakirjojen päivittämistä vastaamaan nimenomaan toiminta-alueittain järjestettyyn opetuksen tarpeita. Yhteenvetona kiteytän luvun käsittelyn neljäksi näkökohdaksi, jotka ohjaavat tutkimukseni tarkastelukulmaa:

1. Olen huolissani vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksen laadusta erityisopettajien ja täydennyskoulutuksen vähyyden vuoksi.
2. Erityisesti vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetukseen kehitetyt opetusmenetelmät käsitteistö pitäisi säilyä erityisopettajien osaamisessa.
3. Vuorovaikutus on pohja, jolle muu oppiminen rakentuu. Opitaan yhdessä olemalla. Nautitaan vuorovaikutuksesta. Vuorovaikutuksessa läsnäolon ja herkän reagoimisen merkitys korostuu.
4. Voimauttavan vuorovaikutuksen käyttöönotto vaatii usein ajattelutapojen muutosta koko työtiimiltä. Onnistunut tiimityö luo pohjan voimauttavavan vuorovaikutuksen käytölle.

Tämän tutkimuksen analyysissä näihin kysymyksiin paneudutaan selvittämällä: Mitä opetusmenetelmiä tutkija pitää tärkeinä? Mitä lähtökohtia onnistunut tiimityö pitää sisällään? Mitä onnistunut vuorovaikutus merkitsee ja mitä siitä seuraa? Mitä haasteita voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmä pitää sisällään?

3 OPETUKSEN JA OPPIMISEN KÄSITTEELLISIÄ LÄHTÖ- KOHTIA

Tässä luvussa kuvaan oppimisen teorioita, joihin tutkimukseni pohjautuu. Aloitan ammatilliseen kehittymiseen liittyvällä transformatiivisen oppimisen teorialla (Mezirow 1991: xiii-xiv). Opettajan ammattitaitoon liitän Hanhisen (2010) työelämäosaamisen, Deweyn kasvatuksen arvovalinnan, Boardmanin (2004) uuden opetusmenetelmän käyttöön ottamisen ja Kwakmanin (2003) työpaikalla tapahtuvan oppimisen. Lopuksi kuvaan Voimauttavaa vuorovaikutusta, joka on kehitetty vaikeimmin kehitysvammaisten opetukseen.

3.1 Transformatiivisen oppimisen teoria

Transformatiivisen oppimisen teorian taustalla on konstruktivistinen käsitys yksilön kyvystä luoda oma tulkintansa todellisuudesta sen merkityksen kautta, joka tapahtumilla ja asioilla yksilölle on. Tulkintatapojen on kuitenkin taipumus rutinoitua, jolloin yksilö kyseenalaistamatta antaa itsestään selviä merkityksiä tapahtumille ja asioille. Konstruktivismiin mukaan oppimista tapahtuu, kun vaihtoehtoinen tulkinta haastaa aikaisemman. Transformatiivisen oppimisen yhteys sosiaaliseen muutokseen näkyy kriittisen teorian kautta: transformatiivisessa oppimisessä on kyse sekä yksilön muuttumisesta, että sosiaalisesta muutoksesta. Transformatiivisen oppimisen teoria käsittelee prosessia, jossa aikuinen rakentaa uuden tai tarkistetun merkityksen kokemukselleen, muuttaa tulkintaansa menneisyydestä, ja toimii jatkossa uudistuneen merkitysperspektiivin ohjaamalla tavalla. Transformatiivinen oppiminen tähtää siihen, että yksilö kehittyy autonomisesti ajattelevaksi, eli pystyy itse tekemään perusteltuja ja kestäviä, toimintaansa ohjaavia päätöksiä. Transformatiivinen oppiminen mahdollistuu, kun yksilö kohtaa oman ajattelunsa tai toimintansa oikeellisuutta kyseenalaistavan kokemuksen, ja alkaa tarkastella ja arvioida kriittisesti ajatteluaan ja toimintansa taustaolettamuksia. Rakentaakseen uuden merkityksen ja tulkinnan kokemukselleen yksilön on oltava avoin arvioivalle pohdinnalle ja kyettävä hyväksymään erilaisia näkemyksiä. (Mezirow 1991: xiii-xiv.)

3.2 Opettajan ammattitaito

Tässä tutkimuksessa käsitän ammattitaidon käsitteen Hanhisen (2010) työelämäosaamista koskevan väitöskirjansa analyysin mukaisesti. Ammattitaito tarkoittaa kykyä yhdistää ammattiin kuuluvat tiedot ja taidot siihen kuuluvien työtehtävien hoitamisen kannalta tarkoituksenmukaiseksi kokonaisuudeksi. Ammattitaito on rinnakkaiskäsite ammatilliselle osaamiselle. Molemmissa käsitteissä yhdistetään toiminnallisella tasolla kvalifikaatioita ja kompetenssia. (Hanhinen 2010, 88). Toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen opettajan työssä vaaditaan mm. aitoa ihmisen kohtaamista, itseohjautuvuutta, itsenäistä tiedon konstruointia, vuorovaikutustaitoja, luovuutta, teknistä osaamista apuvälineiden kanssa ja tietenkin teoreettista tietämystä vaikeimmin kehitysvammaisen oppilaan kehityksestä ja opetuksesta.

Kasvatus pohjaa aina arvovalintoihin, jotka vaikuttavat tulevaisuuteen, ja jotka ovat itsessään merkittäviä. Deweyn mukaan emme tee hyvää tekemällä päätöksen, että se on hyvä tai valitsemalla, että se on arvokas. Paremminkin ”hyvyys” tai ”arvo” ovat objektisia tosiasioita, jotka löydetään tutkimuksen kautta. Meidän täytyy tehdä kokeellinen arvio selvittääksemme, mitä nuo arvoasiat ovat. Tältä pohjalta muotoilemme käytännöllisen arvion. Sitten kerrassaan tavallisesti toimimme tämän käytännön arvion pohjalta. Näin osallistumme tulevaisuuden määrittelyyn. (McCarthy 1999, 344). Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opettajan työ antaa vapauden toteuttaa työtä. Kuitenkin tämä vapaus tuo suuren ammatillisen vastuun työn korkeasta eettisyydestä. Mielestäni onkin hyvä pitää jatkuvaa arvokeskustelua yllä työyhteisössä.

Boardman (2004) on tutkinut uusien opetusmenetelmien käyttöön ottamista. Tässä tutkimuksessa pohdin voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmän sopivuutta, siksi Boardmanin tutkimus on merkittävä tämän tutkimuksen kannalta. Uudet opetusmenetelmät esitellään yleensä ohjelmien kautta, jotka tähtäävät ammatilliseen kasvuun. Tutkijat ovat kauan olleet huolissaan tarkoituksenmukaisesta ammatillisesta kasvusta, joka johtaa uusien opetusmenetelmien pitkäkestoiseen toteutukseen. Ensimmäiseksi menetelmä, joka esittelee uutta informaatiota näyttäisi olevan vähemmän tärkeä kuin ammatillisen kasvun sisältö. Siis opettajat oppivat käytännön innovaatioita eri yhteyksissä (esim. perinteiset työpajat, opintopiirit) niin kauan kuin uusi tieto sisältää avaintoimintoja tehokkaaseen ammatilliseen kasvuun. Toiseksi uusi ohjeistus täytyy olla tarkkaa, käytännöllistä ja oleellista. Opettajien täytyy pystyä muodostamaan selvä näkemys käytännöstä ja samalla löytää keinoja mukauttaa käytäntö vastaamaan yksilöllisiä tarpeita. Voimauttava vuorovaikutus esimerkiksi vaatii

herkkyyttä ja aitoa läsnäolo. Siihen täytyy olla selvä näkemys sen hyödyllisyydestä. Kolmanneksi opettajat käyttävät todennäköisemmin uutta tietoa, jos he saavat palautetta ja tukea toimeenpanon aikana. Myös saman koulun, luokka-asteen tai substanssialan kollegoiden mukana olo ajan mittaan on merkittävää. Voimauttava vuorovaikutus vaatii tiimin tuen ja ymmärryksen. Sen lisäksi uuden strategian havainnointi ja mahdollisuus reflektointiin edistää uusien menetelmien sovellusta luokkahuoneeseen. Lopuksi tekijät kuten usko opettamiseen ja oppimiseen ja ulottuvuus, jolla opettajat pystyvät uuden käytännön omakohtaiseen oppimiseen ja toimeenpanoon. (Boardman 2004, 546 – 547).

Voimauttava vuorovaikutus ja pitkälti työ vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden kanssa opitaan käytännöntyön kautta. Tällöin työpaikalla tapahtuva oppiminen nousee keskiöön. Kwakman on tutkinut opettajien oppimista työpaikalla, kouluympäristössä, jossa oppiminen olisi luontevaa. Se ei kuitenkaan ole tällä hetkellä kovin merkittävää. Jotta saisimme enemmän tietoa työympäristön vahvuuksista ja rajoituksista oppimisympäristönä, työkonteksti tarvitsisi enemmän tutkimista. Vuorovaikutus, keskustelu ja reflektointi ovat vahvoille ammattiyhteisöille luonteenomaisia, mutta aikaa ja alullepanoa vaativat muutokset kulttuurissa ja rakenteissa usein puuttuvat. Ammatillisessa oppimisessa voidaan erottaa eri tekijöitä kuten yhteistyöhön perustuvat aktiviteetit, henkilökohtaiset aktiviteetit, määräyksiin perustuvat aktiviteetit, ammatilliset asenteet, henkilökohtaisen saavutuksen menetys, uupumus, työpaine, tunneperäiset tarpeet, työn muutos, itsenäisyys, osallisuus, johdon tai kollegoiden tuki tai tarkoituksellinen tuki oppimiseen. (Kwakman 2003, 164 – 168). Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden kanssa tehtävässä työssä voivat merkittäviksi tulla ammatilliset asenteet, tunneperäiset tarpeet, työn muutos, itsenäisyys, osallisuus, johdon tai kollegoiden tuki ja tarkoituksellinen tuki oppimiseen.

3.3 Voimauttava Vuorovaikutus

Olen innostunut voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmästä. Voimauttava vuorovaikutus on kehitysvammaisten opetukseen kehitetty menetelmä, jossa varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa olevat ihmiset oppivat kommunikoinnin perustan. Voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmä sisältää läsnäolon vaatimuksen, oppilaan kunnioituksen ja tiimityön tärkeyden. Menetelmä on kokonaisvaltainen, ja sen käyttöön ottaminen luokkatiimissä vaatii perehtymistä ja uudenlaisen näkökannan omaksumista.

Voimauttava vuorovaikutus kehitettiin 1980-luvulla Englannissa Harperburyn sairaalakoulussa. Oppilaat eivät kommunikointeet sanoilla, kuvilla tai viittomilla. Henkilökunnasta tuntui, että he eivät tunteneet omia oppilaitaan. Oppilaat eivät innostuneet työntekijöiden yrityksistä tehdä erilaisia asioita heidän kanssaan, vaan kääntyivät usein pois päin tai työnsivät lähelle tulevan ihmisen kauemmas. Työntekijät kokivat, että opettaminen oli turhaa, jos he eivät tunteneet henkilöä, jota opettavat. Kaiken perusta oli työntekijöiden mielestä se, että he oppivat ensin itse olemaan parempia vuorovaikutuskumppaneita oppilailleen. Voimauttavan vuorovaikutuksen kehittäjä Dave Hewett pohti: ”*Pidin opettajan työstä vaikeasti kehitysvammaisten ja autististen ihmisten parissa, mutta minun oli vaikea saada heihin todellista kontaktia. Yritimme kovasti – he harjoittelivat esim. pöydän ääressä istumista, palapeliä tekemistä, viittomia ja itsenäistä pukeutumista. Opetus perustui behavioristiseen näkemykseen, oli opettajalähtöistä ja tehtäväorientoitunutta. Pysähdyimme miettimään: Mitä oikein olimme tekemässä? Opetimme heitä napittamaan takkinsa, vaikka de eivät osanneet katsoa meitä silmiin.*” (Martikainen 2015,3.)

Tällä hetkellä voimauttavaa vuorovaikutusta käytetään erityisesti Ison-Britannian erityiskouluissa, terveydenhuollossa, perheissä, sosiaalitoimen palveluissa ja vapaaehtoissektorilla. Voimauttava vuorovaikutus on käytetty Australiassa, Uudessa Seelannissa, Ranskassa, Saksassa, Portugalissa, Kreikassa, Bulgariassa, Sri Lankassa, Hong Kongissa, Trinidad ja Tobagossa, Tanskassa ja Suomessa, jossa Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki on tehnyt yhteistyötä Intensive Interaction Institutin kanssa vuodesta 2009. Tikoteekissa on käännetty suomeksi toimintamallin perusteos Voimauttava vuorovaikutus - Opas toimintatavan käyttöön sekä kirjaan liittyvä DVD. Papunettiin on tuotettu perustietoa voimauttavasta vuorovaikutuksesta. (<http://papunet.net/materiaalia/perehdytysmateriaali-voimauttavaan-vuorovaikutukseen>).

Vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden kanssa olisi tärkeää vahvistaa kommunikoinnin perustaa ja sosiaalisia taitoja. Tämä tapahtuu parhaiten luonnollisella tavalla, joka muistuttaa vauvojen ja vanhempien vuorovaikutusleikkejä. Näin varhaisten taitojen varassa viestivät ihmiset eivät opi irrallisia taitoja, joita heidän on vaikea yleistää ja käyttää uusissa tilanteissa. Oppimisen ollessa mukavaa ja mielekästä, he ovat motivoituneita siihen. Tällöin myös kommunikaatio vahvistuu. (Martikainen 2015,4). Mielestäni juuri motivaatio on avainasemassa mietittäessä vaikeimmin kehitysvammaisten opetusta. Opetuksen on kohdattava oppilas. Vuorovaikutuksen ja läsnäolon on keskityttävä. Minun on tehtävä kaikkeni, jotta saan oppilaan mukaan toimintaan. Tärkeintä on vuorovaiku-

tus itsessään, koska tarve olla yhteydessä toiseen ihmiseen on perustavanlaatuinen. Kommunikaation tarkoituksena ei välttämättä ole vaihtaa tietoja tai pyytää asioita, vaan yhdessäolo. (<http://papunet.net/tietoa/voimauttava-vuorovaikutus>).

Open Future Learning haastatti voimauttavan vuorovaikutuksen uranuurtajia Dewe Hewettiä ja Ditte Rose Andersonia. Dewe Hewett (2016) toteaa: ”Joskus haaste on auttaa henkilöä ymmärtämään, kuinka kirjaimellisesti ollaan toisen ihmisen kanssa vuorovaikutuksessa. Kuinka toiselle annetaan huomiota? Kuinka huomiota jaetaan toisen kanssa? Kuinka toisen henkilön kanssa pysytään kommunikaatiossa. Vuorottelu on hyvin perustavanlaatuinen asia kommunikaatiossa.” Ditte Rose Anderson (2016) puolestaan toteaa: ”Se on toiseen ihmisen katsomista. Ei tarvitse tehdä paljoa. Katsoa, mitä hän tekee. Mistä hän on kiinnostunut? Yrittää varovasti yhtyä toimintaan, mitä hän on tekemässä. Joskus yhteistoiminta ei tarkoita mitään erityistä. Ollaan vain yhdessä. Ja ehkä, vain ehkä, jos on oikea hetki, voidaan yhtyä toimintaan, mitä hän tekee. Tunnustellaan, sopiiko se hänelle, onko se hänelle nautinnollista. Siis ei ole tarkoitus saada toista ihmistä tekemään jotain. On siis kyse nautinnosta.” Nind ja Hewett (2011,15) ovat todenneet, että vuorovaikutuksessa opitaan kommunikoinnin perusta, joka tarkoittaa yhdessä olosta nauttimista, muita ihmisiä lähellä olemista, huomion suuntaamista toiseen ihmiseen, läsnäoloa, keskittymistä, tarkkaavaisuutta, yhdessä toimimista, vuorottelemista ja aktiivisuustason säätelyä.

Tetzchner ja Martinsen (2010) toteavat, että katseen kohdistamista pidetään tarkkaavaisuuden ilmauksena, ja se että harjoitellaan katseen suuntaamista ihmiseen tai muuhun objektiin, on tarkkaavaisuuden harjoittelua. Jaettu tarkkaavaisuus on kielen opetuksen onnistumisen perusehtoja, aktiivista kontaktin ottamista toiseen ihmiseen voidaan pitää ehtona sille, että viittomien, graafisen tai kosketeltavan merkin käyttöä voidaan pitää kommunikointina. Vain toiminnallisessa yhteydessä voidaan odottaa opittavan ymmärtämään, miten luodaan kontakti toiseen ihmiseen ja miten tämän tarkkaavaisuus voidaan varmistaa. Oppiminen edellyttääkin kontaktia, vuorovaikutusta ja kommunikaatiota. Kaiken oppimisen perustana on huomion kiinnittyminen ja tutkimuskäyttämisen herääminen.

Eleanor Lloydin (2015) Isossa-Britaniassa hiljattain julkaistussa tutkimuksessa selvisi, että voimauttavan vuorovaikutuksen käyttö koettiin autististen lasten luokassa epäkäytännölliseksi henkilökunnan kiireen ja opetussuunnitelman vaatimusten vuoksi. Luokkahuoneen toimintatavan muutokset vaativat henkilökunnan huolellista etukäteisvalmistautumista. Henkilökunnan pedagoginen tyyli, joka tukee herkkää vastaamista ja oleellisesti motivoi lapsia, on suositeltava yhdistelmä joustavan

opetussuunnitelman kanssa. Tutkimuksesta selvisi, että lapset ja henkilökunta nauttivat voimauttavasta vuorovaikutuksesta ja sosiaalinen kommunikaatio lisääntyi.

3.4 Yhteenveto

Tässä luvussa käsittelin tutkimukseni kannalta keskeisiä oppimisen ja opetuksen käsitteitä. Yhteenvetona tiivistän keskeiset näkökohdat neljään kohtaan:

1. Transformatiivisen teorian mukaan uusi tulkinta vuorovaikutuksen merkityksestä on saanut aikaan opetuksen kriittistä tarkastelua ja oman työn reflektointia.
2. Työ vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opettajana vaatii hyvin erilaisia kvalifikaatioita, kompetensseja ja korkeaa eettistä vastuuta. Työn kautta oppiminen on tärkeää, ja muutokselle avoin asenne auttaa uuden oppimisympäristön kehittämisessä.
3. Selvä näkemys voimauttavan vuorovaikutuksen hyödyistä ja kyky mukauttaa oma ja työtiimin toimintatapaa ovat keskeisiä uuden menetelmän käyttöönottamisessa.
4. Voimauttavan Vuorovaikutuksen saavutukset ovat perustavanlaatuisia ja se sopivat vaikeimmin kehitysvammaisten opetukseen, jolloin oppilaan äänen kuuleminen ja oppilaslähtöinen osallisuus vahvistuvat.

Seuraavassa luvussa esittelen tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmät ja aineiston.

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET, -MENETELMÄT JA -AINEISTO

Toimintatutkimuksen teoreettisen mallin on antanut minulle Sirpa Eskelä-Haapasen väitöskirja (2012) ”Kohdennettu tuki perusopetuksen alkuluokilla”. Iiris Mäen väitöskirja (1993) ”Monivammaisen lapsen arkipäivä” on antanut esimerkin raportoinnista, jossa teoria ja empiria limittyvät kiinteästi toisiinsa. Mäen mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen analyysiprosessi on jatkuvaa vuorovaikutusta ja keskustelua eri menetelmillä aineiston kanssa. Kandidaatintyöni ”Tapaustutkimus Montessori-ohjaajan kasvatustietoisuudesta” (1998) loppui Alli Kantolan sanoihin: ”Opettaja, joka pitää itseään kasvattajana, pitää ensin huolta omasta kasvustaan. Valmis ja hyvä ei enää kasva. Sellaisen paikka ei liene siellä, missä kasvamista pitäisi tapahtua.” (Kantola 1980, 160.) Toivon, että olen itse aina kasvun tiellä opettajan työssäni.

Tässä luvussa selvitän ensin tutkimusotettani, osallistavaa toimintatutkimusta, ja pohdin tutkijan roolia. Selvitän, ketä haastateltavat olivat, ja minkälaisen aineiston aineistonkeruu tuotti. Esittelen aineiston analyysimenetelmät sekä kuvaan tutkimusprosessin vaiheet.

4.1 Tutkimuskysymykset

Taustalukujen 1 ja 2 käsitteitä ja näkökulmia käyttäen muotoilen kaksi tutkimuskysymystä:

1. Miten tutkijan oma opettajuus on kehittynyt toiminta-alueittain järjestetyssä opetustyössä?
2. Minkälaisia vuorovaikutteisen opetuksen hyviä käytäntöjä ja haasteita kehitysvammaisten oppilaiden erityisopettajat tuovat esille?

4.2 Toimintatutkimus

Tutkimukseni on laadullinen toimintatutkimus, joka on lähestymistavaltaan hermeneuttista teorian, aineiston ja tutkijan vuoropuhelua. Käytäntöihin suuntautuminen, muutokseen pyrkiminen ja tutkittavien osallistuminen tutkimusprosessiin ovat keskeisiä piirteitä. Tarkoituksena on tutkimuksen avulla muuttaa vallitsevia käytäntöjä ja ratkaista erityyppisiä ongelmia. Kriittinen ote kuuluu hermeneuttiseen perinteeseen. Tutkimuksessa on hermeneuttinen, ilmiötä ymmärtävä viitekehys, koska

tutkija on mukana omalla tiedollaan ja kokemuksillaan erityisopettajan työstä. Toimintatutkimuksessa pyritään muuttamaan tutkittavaa todellisuutta, sosiaalisia käytäntöjä ottamalla tutkittavat eli käytännöissä toimivat ihmiset aktiivisiksi osallisiksi tutkimuksessa (Kuula 1999, 219.) Toimintatutkimuksessa tutkija on aktiivinen toimija, joka pyrkii tuottamaan muutoksia, eikä vain seuraamaan tapahtumia. Osallistujien tietoisuutta osallisuudestaan ei pidetä kielteisenä vaan tavoiteltavana. (Heikkinen ym. 2007,73). Tässä tutkimuksessa vuoropuhelu teorian ja aineiston kanssa korostuu tutkijan ollessa asiantuntija. Tutkiva opettaja – lähestymistapaa on pyritty tuomaan varsinkin opettajan koulutukseen. Tälle näkemykselle on ominaista, että tietoa ei nähdä staattisena eikä pysyvänä eikä opettajan taskussa olevana. Uskotaan, että tieto on problemaattista ja muuttuvaa. Tiedon halutaan perustuvan omakohtaiseen ymmärrykseen. (Valli & Aaltola 2015, 243). Heikkinen ym. (1999, 105) toteavat, että reflektion tavoitteena on tulla tietoiseksi toiminnan itsestään selvistä päämääristä ja tulkinta- ja toimintaskemoista, joiden avulla toimintaa ohjataan. Tässä tutkimuksessa pyrin reflektoimaan erityisopettaja työtä vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetuksessa.

4.3 Tutkimuskohde ja aineisto

Toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen opettajuus ja Voimauttava vuorovaikutus ovat laajoja ja moninaisia tutkimuskohteita. Ensimmäiseen tutkimuskysymyksen aineisto perustuu kokemukseeni opetusmenetelmistä, moniammatillisuudesta ja tiimityöstä. Opetusmenetelmät ja tiimityössä onnistuminen ovat keskeisiä toiminta-alueittain järjestetyssä opetuksessa. Niiden kuvaamisen kautta tuon esille opettajuuden keskeistä sisältöä.

Toista tutkimuskysymystäni varten olen haastatellut viittä erityisluokanopettajaa ja yhtä kehitysvammahoitajaa, joka on käynyt vuorovaikutuksen vahvistamiseen tähtäävän Oiva-koulutuksen. Haastateltavilla oli kaikilla pitkä kokemus kehitysvammatyöstä ja kaikki olivat opettaneet vaikeimmin kehitysvammaisia oppilaita. Haastattelujen pääteema oli vuorovaikutus. Haastattelut toteutin yksilöhaastatteluina. Litteroitua haastatteluaineistoa tuli 15 liuskaa. Haastattelukysymykset ovat liitteenä 1. Aineistoa lähdin tarkastelemaan teema-analyysin keinoin. Aineistosta nousi esille neljä teemaa: vuorovaikutuskumppanin herkkyys, vuorovaikutuksen haasteet, dokumentoinnin ja tiimityön tärkeys ja koulutuksen ja asenteenmuutoksen merkitys. Näitä teemoja käsittelen luvussa kuusi.

Taulukossa 3.1 on esitetty tutkimusmenetelmät ja -aineisto.

Tutkimus- kysymys	Menetelmä	Aineisto	Analyysi	Käsitteet
Miten tutkijan oma opettajuus on kehittynyt toiminta-alueittain järjestetyssä opetustyössä?	Autoetnografia	Kirjoitettu reflektio opettajan historiastani sekä kokemuksestani opetusmenetelmistä, moniammatillisuudesta ja tiimityöstä Muistiinpanot opetuksesta ja tiimityön kehittämisestä esim. tiimipalaverista	Narratiivinen jäsentely Kriittinen itse-reflektio	Ammatillinen kasvu Työhistoria Opetusmenetelmät Vertaistuki Moniammatillisuus Sosiolingvistinen perspektiivi
Minkälaisia hyviä käytäntöjä ja haasteita kehitysvammaisten opetuksen erityisopettajat tuovat esille?	Teema-haastattelu	Haastatteluaineisto: viisi erityisluokanopettajaa, jotka toimivat kehitysvammaisten oppilaiden opettajina ja yksi kehitysvammahoitaja,	Teema-analyysi	Voimauttava vuorovaikutus Osaavan kumppanin herkkyys Vuorovaikutuksen haasteet

		joka on käynyt Oiva-koulutuksen.		Tiimityön ja dokumentoinnin tärkeys Koulutus ja asenteen muutos
--	--	----------------------------------	--	--

4.4 Etnografia – autoetnografia

Etnografian tarkoituksena on kääntää kulttuuria tai valikoituja asioita kulttuurista lukijalle, joka ei tunne tuota kulttuuria. Etnografi suodattaa kokemuksiin kentällä, paikantaa niitä analyttisesti ja tulkitsee tuloksiaan tuoden esille oman toimintansa. (Lappalainen ym. 2007,10). Olen pyrkinyt kuvaamaan toiminta-alueittain järjestettyä opetusta mahdollisimman kattavasti. Haastatteluaineistojen avulla pyrin tuomaan kentän ääntä esille. Haastattelut tuovat tutkimukseen luotettavuutta, koska muutkin alan asiantuntijat kuvaavat kanssani samoja teemoja.

4.4.1 Autoetnografia

Autoetnografia on omaelämäkerrallinen tutkimisen ja kirjoittamisen menetelmä. Siinä tutkija tarkastelee omaa elämäkokemustaan, tekee arkista kokemusta näkyväksi. Päämääränä on kuitenkin yhdistää yksityinen yleiseen. Vaikka tärkeää on yksittäisen kokemuksen kuvaus, samalla tutkimus paljastaa jotain yleisempää. (Ellis & Bochner 2000, 737–739). Autoetnografisessa tutkimuksessa oma kokemus voi olla vain yksi osa aineistoa. Tässä tutkimuksessa vastaan toiseen tutkimuskysymykseen kollegoiden haastattelujen avulla. Narratiivisuus eli kertomuksellisuus liittyy läheisesti autoetnografiaan, sillä autoetnografian voidaan sanoa perustuvan henkilökohtaisiin narratiiveihin. Narratiivisuudella tarkoitetaan kertomusten käyttämistä tutkimuksessa tiedon välittäjinä ja rakentajina. Narratiivisuus voidaan nähdä tutkimusmetodiikassa yläkäsitteenä, jonka alle autoetnografia kuuluu. (Ellis & Bochner 2000, 743).

4.4.2 Teema-analyysi

Teema-analyysin vaiheita ovat aineistoon tutustuminen: lukeminen, kuunteleminen, litterointi. Tässä vaiheessa tapahtuu jo osittain tulkintaa. Seuraavaksi laajoja aineistoja tiivistetään. Tärkeä vaihe - avainsanojen ja teemojen poimiminen ja jäsentäminen aineisto- tai teorialähtöisesti on seuraava. Teemat ovat avainsanoja syvemmällä ja niiden löytäminen vaatii pohdintaa. Teemat ovat suhteellisen laajoja liittäen yhteen eri käsitteitä. Tulkinnessa etsitään merkityksiä, liitetään teemoja laajempiin kokonaisuuksiin. Tulkinnessa on aina mukana subjektiivisuutta ja intuitiivisuutta, mutta on tärkeää tunnistaa subjektiivisuus. (<http://www.xip.fi/tutkija/0503b.htm>). Luin ja kuuntelin haastatteluaineistoa useaan kertaan. Aineistosta nousi esille neljä teemaa: vuorovaikutuskumppanin herkkyyden, vuorovaikutuksen haasteet, dokumentoinnin ja tiimityön tärkeys ja koulutuksen ja asennemuutoksen merkitys. Näitä teemoja käsittelemme luvussa kuusi.

4.5 Analyysin suorittamisvaiheet

Autoetnografisen aineiston omasta opettajuuteni kehittymisestä keräsin omista muistiinpanoistani, joita olen kirjoittanut valmistellessani tunteja, tiimipalavereita, Hojks- ja arviointikeskusteluja. Oman opettajuuteni rakennuspalikoita etsin myös kehitysvamma-alan ja ammattikasvatuksen kirjallisuudesta. Luin muistiinpanojani ja kirjallisuutta lomittain ja vuorotellen. Kirjoitin ylös käsitteitä ja suurempia lähestymistapoja, jotka halusin ottaa tarkasteluun. Näistä käsitteistä valitsin tutkimukseeni opetusmenetelmät, vartaistuen, moniammatillisuuden, avoimen kommunikaation, sosiolingvistisen perspektiivin, uuden asian tuonnin tiimin ja vuorovaikutuksen minimalistisuuden periaatteen.

Erityisopettajien haastatteluaineiston puolestaan litteroin. Luin litteroitua aineistoa ja kuuntelin haastattelumateriaalia useaan kertaan, jotta siitä muodostui minulle kokonais käsitys. Päästyäni sisälle haastatteluaineistoon etsin siitä yleisiä teemoja. Teemoiksi muodostuivat herkkä vastaaneminen, voimauttavan vuorovaikutuksen haasteet, tiimityö ja yhteinen oleminen, dokumentoinnin merkitys, koulutus ja asenteen muutos. Teemojen muodostumisen jälkeen leikkasin litteroidun haastattelu-tekstin osiin. Liitin osat jokaisen teeman alle. Valitsin aineistosta haastattelu-esimerkin, joka parhaiten kuvasi käsiteltävää teemaa. Teemojen käsittelyyn yhdistin omia havaintojani ja teoriaa.

5 OMAN OPETTAJUUDEN RAKENNUSPALIKOITA

Tässä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: Miten toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen opettajuus on kehittynyt? Aineistona tässä analyysissä ovat omat opettajan kokemukseni eri opetusmenetelmistä ja käsitykseni tiimityön käytänteistä. Aluksi kerron myös työhistoriani, jotta lukija saa käsityksen työympäristöistä, joissa oma opettajuuteni on kehittynyt. Analyysissä käytän autoetnografian menetelmää kuvaillessani työhistoriaa ja eri opetusmenetelmiä.

5.1 Työhistoria

Toimin koulunkäynnin ohjaajana erityiskoulussa, jossa sain kipinän hakeutua alalle. Lastentarhanopettajan opintojeni ohella toimin kehitysvammaisten lasten ja nuorten leiri- ja kerho-ohjaajana, lyhytaikaisena perhelomittajana perheissä, joissa on kehitysvammainen lapsi ja vammaisavustajana. Näiden töiden kautta tutustuin kehitysvammatyön kenttään, opin kohtaamaan erilaisia ihmisiä ja opin itsenäistä työtettä. Valmistuttuani lastentarhanopettajaksi toimin erityiskoulussa iltapäiväkerhon ohjaajana. Seuraavat noin kymmenen vuotta toimin lastentarhanopettajana pääasiassa kielellisesti viivästyneiden lasten pienryhmässä. Lastentarhanopettajan työssä opin kohtaamaan lapsen, vanhemman, työkaverin. Sain myös valtavan määrän käytännön työkokemusta: lauluja, leikkejä, liikuntatuokioita, kädentaito-, kielellisen tietoisuuden harjoitteita. Opiskelin työn ohessa erityispedagogiikkaa ja kasvatustieteen kandidaatin tutkinnon. Tein vuoden kestäväen erityisluokanopettajan sijaisuuden erityiskoulussa, jolloin lopullisesti tiesin haluavani kehitysvammaisten erityisluokanopettajaksi. Suoritin erilliset erityisopettajan opinnot vuonna - 2007. Erityisopettajanopinnoista en saanut juurikaan käytännön oppia vaikeimmin kehitysvammaisten opetukseen, vaikka yritin aina soveltaa opeteltava asioita toiminta-alueittain järjestettyyn opetukseen. Heti valmistuttuani pääsin Kehitysvammaliiton Vaike-koulutukseen, joka oli Opetushallituksen tukemaa täydennyskoulutusta. Vaike-koulutuksessa sai vertaisoppia muilta erityisopettajilta ja tietoa juurikin vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksesta. Olen siis toiminut 11 vuotta erityisluokanopettajana, joista 8 vuotta toiminta-alueittain järjestetyssä luokassa. Nyt opiskelen Tampereen Yliopistossa Ammattikasvatuksen maisterikoulutus-ohjelmassa. Opiskelun kautta olen saanut tukea ammatissa kehittymiselleni ja jatkuvalla oppimiselleni. Voimauttavaan vuorovaikutukseen olen perehtynyt opetustyössä, osallistumalla kahdelle Tikoteekin järjestämälle kurssille, lukemalla kirjallisuutta ja etsien tietoa verkosta.

Fraasi – työ opettaa - pitää kohdallani täysin paikkansa. Jokainen oppilaani on ainutlaatuinen ja työheidän kanssaan on opettanut minua kaikkein eniten. Myös moniammatillinen tiimityö on mahdollistanut laaja-alaisen tietotaidon kehittymisen. Koulunkäynnin ohjaajat tuovat mm. hoitoon liittyvän osaamisensa ja käytännöntyön vaikeavammaisten opetuksessa. Yhteistyö oppilaiden ja koulun terapeutin kanssa on antanut kuntoutuksellista näkökulmaa. Yhteistyö lääkäreiden ja terveydenhoitajan kanssa on puolestaan tuonut lääketieteellistä näkökulmaa ammattitaitoon.

5.2 Opetusmenetelmät omiksi

Tässä luvussa kuvaan opetusmenetelmiä, joita käytän opetuksessani. Monet niistä tukevat vuorovaikutuksen kehittymistä ja kaikkiin niihin voi yhdistää voimauttavaa vuorovaikutusta. Toimintatutkimuksen luonteen mukaisesti käytännön kuvaus tutkimukseni yksi tarkoitus. Toiminta-alueittain järjestetystä opetuksesta on vähän tietoa saatavilla, joka lisää käytännön kuvauksen arvoa. Toivon myös, että keskeiset käsitteet säilyvät opetuskielessä. Esim. aikaisemmin koulutettiin EHA2 opettajia, joille käsitteet esim. vähimmäisohjaus olivat arkipäivää.

Aistitunti, eli multisensorinen menetelmä, tarjoaa aistiärsyksiä rauhallisessa ympäristössä, tuottaa mielihyvää sekä rentouttaa kuitenkin aktivoiden aistiärsykkeiden havaitsemiseen. Aistituntia kehittyneempi toteuttamistapa on Snoezehlen eli erillinen aistihuone, johon on koottu eri aistialueita stimuloivia laitteita ja materiaaleja. Erityisteemoja voivat olla esim. valkoinen huone, värinahuone, tunnusteluhuone tai luontohuone. Usein yhdistän aistitunnilla eri elementtejä: heitämme palloa, josta oppilaat pitävät, teemme kasvohierontaa, käsirasvausta, käymme kehonkaavan läpi nystyräpaloilla tai pensseillä, Kuuntelemme rauhoittavaa musiikkia tai ympäristön ääniä. Tuoksupurkeista tuoksutteleme eri tuoksuja esim. eteerisiä öljyjä tai mausteita.

Kosketusstimulaatiolla pyritään herättämään ja kehittämään kosketusaistimusten vastaanottoa, kommunikaatiota ja kehonhahmotusta. Kosketusstimulaatio paitsi rentouttaa myös aktivoi. Hieronnassa voidaan käyttää öljyjä ja rasvoja. Voidaan aloittaa esim. käsi- tai jalkahieronnasta. Apuvälineinä voidaan käyttää erilaisia palloja ja hierontalaitteita. Rauhallinen musiikki edistää rauhallista tunnelmaa ja rentoutumista. Basaalistimulaatio, eli perusstimulaation tarkoituksena on antaa aistimuksia, jotka vaikuttavat vestibulaarisiin, eli tasapainoaistimuksiin.

Musiikkimenetelmät perustuvat lauluihin, joiden teemoina ovat kehontuntemus ja – hallinta, aistiminen, oman nimen tunnistaminen, tunteiden ilmaiseminen sekä ajan ja ympäristön hahmottaminen.

Musiikkimateriaaleja ovat mm. Aika Rumpu, Maha Rumpu, Hiljainen Hyönteinen, Kehrälintu Silkkiisiipi, Saahinkaisen Samettiviitta, Hattara Housu, Pikku Kuplat, joissa lauletaan aisteista, ajasta (aamusta, vuoden ajoista, juhlapyhistä), pukeutumisesta, toisen käteen tarttumisesta – turvallisuuden tunteesta. Musiikki on yleensä luokassamme jatkuvasti läsnä. Musiikin avulla oppilaat ovat välittömästi vuorovaikutuksessa ja kontaktissa.

Pecs:ssä. The Picture- exchange- communication system, käytetään harjoittelun välineenä konkreettisia esineitä ja kuvia sekä välitöntä vahvistamista. Tavoitteena on kuvien käytön ymmärtäminen. Aloitetaan muutamasta tutusta kuvasta, joidenka käyttöä vahvistetaan järjestelmällisesti. Yleensä ruokailuun liittyvät kuvat ovat palkitsevia.

Motorinen radan olen rakentanut huomioiden eri aistikanavien kautta tulevan tiedon yhdistymisen ja mahdollisuuden liikuntaan. Motorisen radan pisteitä minulla ovat olleet esim. trampoliini, terapiallo, portaat, keilat ja pallot. On ollut hienoa huomata se liikunnan riemu, joka oppilailla on.

Knill. KKK tarkoittaa kehotuntemus-, kontakti-, ja kommunikaatioharjoituksia, jotka ovat Marianne ja Christopher Knill kehittäneet oman musiikkiterapia kokemuksensa pohjalta. ”Hae oma matto” alkaa ohjelma, joka on viikottaisessa käytössä luokassamme. Vaikka menetelmää on vanha, on se edelleen käyttökelpoinen. Oppilaista huomaa, että he ovat innolla mukana, kun tutut äänet alkavat soida. Pimennämme valaistusta ja etsimme rauhaisan paikan tehdä harjoituksia pareittain oppilas ja aikuinen. Oppilas ja osaava aikuinen ovat vuorovaikutuksessa ja kehonhahmotuksessa kokonaisvaltaisesti.

Tehtäväanalyysissä oppimiskokonaisuudet pilkotaan pieniin osiin. Oppilaalle laadittava tehtäväanalyysi on samalla suunnitelma opetuksen toteuttamisesta ja etenemisestä, ja sen avulla edetään askel askeleelta kohti suurempaa tavoitetta. Harjoittelua ja edistymistä seurataan säännöllisesti. Onnistuminen ja tuen tarve kirjataan seurantaan. Varsinkin päivittäisten taitojen oppimisessa esimerkiksi pukemisessa on hyvä miettiä kaikkia osatoimintoja. Mitä oppilas pystyy tekemään itsenäisesti, missä tarvitsee apua. Pyritään toteuttamaan vähimmäisohjauksen periaatetta. Esim. Ruokailussa oppilaita autetaan mahdollisimman vähän. Joskus riittää pelkkä kevyt ohjaus, jolloin oppilas pystyy itse toimimaan. Aina tavoitteena on mahdollisimman aktiivinen päivittäisten toimintojen harjoittelu. Useimmat oppilaat tarvitsevat kuitenkin aikuisen jatkuvan tukemisen kaikkiin päivittäisiin toimintoihin.

5.3 Vertaistuki

Koen vertaistuen merkityksen suurena. Itselläni ja naapuriluokan opettajalla on samankaltaiset oppilasryhmät, niinpä yhteistyö on luontevaa. Veturi hankkeesta (Kokko ym. 2013,54) selvisi, että erityisopettajat kaipasivat vertaistukea koulun arkeen, ongelmien ja mieltä painavien kysymysten purkamiseen pedagogisiin keskusteluihin, haastaviin tilanteisiin ja niiden purkuun, ajatusten, kokemusten ja ideoiden saamiseen, työssä jaksamiseen ja stressin purkamiseen, haastavan oppilaan ja vanhemman sekä oppilaan tukemiseen ja auttamiseen eteenpäin, opetusmenetelmien kehittämiseen, ammattitaidon, tietotaidon ja toimivien käytänteiden jakamiseen ja kollegiaaliseen yhteistyöhön. Vertaistuki on aikaisemmin nähty toissijaisena suhteessa ammatilliseen auttamistyöhön. (Hokkanen, 2003, 255).

Veturi hankkeesta (Kokko ym. 2013,61) ilmeni myös, että syvästi ja vaikeasti kehitysvammaisten oppilaiden opettajista toivoi vertaistukea 83%, ulkopuolista ohjausta 52,2% ja työnohjausta 63,8%. Työnohjaukseen uskon osittain tarkoittavan uusien opetusmenetelmien löytämistä ja saamista käytäntöön. Ulkopuolinen ohjauksen tarve kertoo osittain asioiden kompleksisuudesta.

5.4 Moniammatillisuus ja työilmapiiri

Vaikeasti kehitysvammaisen oppilaan tilanteessa on usein kyse monen asian kietoutumisesta yhteen, jolloin tilanteen tarkastelu ja ratkaisut vaativat monialaista yhteistyötä. Yhteistoiminta oppilaan oppimisen ja kasvun tukena on ensiarvoisen tärkeää, jotta kuntoutuksen, kasvatuksen ja opetuksen yhteensovittaminen on mahdollista.

Luokan sosiaaliset suhteet ja vaatimus vuorovaikutukseen aikuisten kesken voidaan kokea haastavana. Omien ja toisten arvojen pohdinta saa oppijan arvostamaan toisten näkökantoja. Koulunkäynnin ohjaukseen toteutetut ja suunnitellut säästöt ovat tuoneet mukanaan vaihtuvat työllistetyt luokkaamme ja sen että koulunkäynninohjaajien työsuhteita ei ole vakinaistettu. Jatkuva uuden henkilöstön perehdytystarve onkin nykyisellään yksi työn haaste.

Opettajalla on suuri rooli siinä, että luokassa on avoin, rauhallinen, tasa-arvoinen ja toisia kunnioitava ilmapiiri kaikkien kesken. Opettaja näyttää päivittäin omalla käyttäytymisellään esimerkkiä oppilailleen ja työkavereilleen, mitä tarkoittaa toisen ihmisen huomioiminen, tasa-arvoinen kohteleminen sekä minkälainen on luottamuksellinen ja avoin työskentelytapa. Opettajan tulisi huomata ja

ottaa vakavasti kaikki ne tekijät, jotka heikentävät ryhmän henkistä ilmapiiriä, ja puuttua niihin rohkeasti. Toisen ihmisen nolaaminen, oman itsetunnun pönkittäminen toisen kustannuksella, asiaton kommentoiminen ja selän takana puhuminen ovat esimerkkejä asioista, jotka vaikuttavat negatiivisesti työskentelymotivaatioon. (Hyytiäinen ym. 2014, 26).

Hyvä ilmapiiri rakennetaan positiivisen palautteen avulla. Opettajalla on mahdollisuus pitää yllä hyvää henkistä ilmapiiriä, joka usein syntyy pienistä arjen teoista ja sanoista, mutta joilla on suuri vaikutus kaikkiin osapuoliin. Tärkeintä olisi oppia tiedostamaan, ja opettaa muitakin huomaamaan, miten kukin omalla toiminnallaan vaikuttaa positiivisesti tai negatiivisesti kanssaihminen tunteisiin, ajatuksiin ja käyttäytymiseen. Ilmapiirin ollessa avoin, rento, hyväksyvä ja lämminhenkinen, jokainen uskaltaa olla oma itsensä, ilmaista mielipiteensä, kysyä neuvoa, myöntää virheensä, iloita onnistumisestaan ja nauttia yhdessä toimimisesta muiden kanssa. (Hyytiäinen 2014, 34).

Myönteinen palaute – Sisäinen motivaation parantaminen – autonomian, pätevyuden ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden kokemukset ovat avainasioita sisäisen motivaation syntymisessä. Kuuntelu, palautteen vastaanotto ja kritiikin sietäminen, keskustelu, kunnioitus, terve itsetunto, joustaminen esim. työtehtävissä, avun pyytäminen ovat puolestaan hyviä käytänteitä tiimityössä.

5.5 Avoin kommunikaatio

Toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen luokassa työskentelee useita aikuisia, joten aikuisilta vaaditaan erityisen paljon yhteistyötaitoja. Ronnie Lessem liittää uudistavaan oppimiseen ennakkoinnin ja osallistumisen. Osallistumisessa on kysymys asenteesta, jota luonnehtivat yhteistoiminta, dialogi ja empatia. Avoimen kommunikaation lisäksi osallistumiseen liittyy sääntöjen, toimintakäytäntöjen ja arvojen kyseenalaistaminen ja testaaminen. (Ruohotie 2000, 254). Luokan positiivinen iloinen ilmapiiri vaikuttaa suoraan oppilaisiin. He nauravat, kun aikuiset nauravat. Myös kommunikointi varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa on mahdollista, kun luokassa on salliva ja avoin ilmapiiri

5.6 Sosiolingvistinen perspektiivi

Sosiolingvistinen perspektiivi kuvaa ajatteluumme ja pureutuu vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksen syvimpään olemukseen. Se, miten puhutemme oppilasta ja puhumme oppilaista tukien heitä oman elämänsä subjektina, on ensiarvoisen tärkeää. Kielemme kuvastaa arvojamme. Toisaalta

tiimityön näkökulmasta psykologinen merkitysperspektiivi muodostuu jokaisen omasta minäkäsityksestä, tarpeista, estoista, puolustusmekanismeista, mieltymyksistä, tavoista ja muista ominaisuuksista. Vääristymiä tiedon merkitykseen aiheuttavat eniten mielikuva omasta itsestä, itsearvostus ja minäkäsitys. Syiden sysääminen muiden niskaan, itsensä kokeminen ulkopuolisena ja olosuhteiden uhrina vääristävät suhdettamme todellisuuteen. Voidaksemme luoda tietoa on syytä tunnistaa episteemiset, sosiolingvistiset ja psykologiset vääristymät. (Ruohotie 2000, 254).

5.7 Uuden asian tuonti tiimiin

Voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmä on niin kokonaisvaltainen menetelmä, että se vaatii koko tiimin tuen. Kuitenkin käytännöt toiminta-alueopetuksessa eivät aina tue voimauttavan vuorovaikutuksen käyttämistä. Oppilailla saattaa olla haastavaa käyttäytymistä, niinpä tilanteenhallinta nousee tärkeäksi. Yleisesti osalla henkilökunnasta voi olla vaikeaa heittäytyä kommunikoimaan varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa. Onko kyse toimintakulttuurista? Struktuuri, järjestys ja toisto kuuluvat erityisopetukseen, varsinkin autististen henkilöiden opetukseen - Pakka ei saa mennä sekaisin. Voimauttavassa vuorovaikutuksessa mukautetaan omaa kommunikaatiota ja annetaan kumppanin johtaa tilannetta, herkistytään ja pohditaan. Tällainen toimintamalli voi olla ristiriidassa joidenkin työntekijöiden käsitysten kanssa. Ihmiskäsitys, jonka mukaan myös vaikeasti puhevammaisella ihmisillä on oikeus tulla huomatuksi ja kuulluksi on itsestäänselvyys kaikille teoriatasolla, mutta toteutuuko se käytännön toiminnassa. Niinpä koen, että on hyvä perehtyä menetelmään ja vakuuttua itse siitä. Myös pedagogiset keskustelut työtiimin kesken voimauttavaa vuorovaikutusta käyttöön otettaessa ja säännöllisesti menetelmää käytettäessä ovat ensi arvoisen tärkeitä.

5.8 Älä tee liikaa vuorovaikutuksessa

Dave Hewettin (2016) mukaan tauot ovat osaavalle kumppanille yleensä vaikeimpia vuorovaikutuksessa, kuitenkin taukojen kautta rakentuu esim. vuorottelu ja toisto. Kannattaa tehdä vain se, mikä on tarpeellista, jotta vuorovaikutus pysyy yllä. Oppilas kokee tulevansa kuulluksi, hänen itsetunteuksensa kasvaa, kun hän huomaa olevansa tärkeä ja kiinnostava. Omasta mielestäni on ollut hienoa löytää yhteinen kommunikaatio oppilaan kanssa. Nimenomaan vuorottelu antaa tunteen, että ymmärrämme toisiamme. On hienoa huomata, kun toinen oikein odottaa, että hänelle vastataan. Voimauttavan vuorovaikutuksen kolme pääperiaatetta ovat Moroza-Jamesin (2014) mukaan viritäytyminen samalle taajuudelle eli täydellisen huomion antaminen, nauttiminen ja vastaaminen.

Vastaaminen pääosin tarkoittaa reagoimista, joita on monia tapoja kuten mukaan meneminen, pelaaminen, ääntely tai ilmeet.

6 VUOROVAIKUTUKSEN KÄYTÄNTÖJÄ JA -HAASTEITA

Tässä luvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni: Minkälaisia vuorovaikutteisen opetuksen hyviä käytäntöjä ja haasteita kehitysvammaisten oppilaiden erityisopettajat tuovat esille. Käytäntöjen ja haasteiden selvittämiseksi haastattelin viittä erityisopettajaa ja yhtä kehitysvammahoitajaa. Analyysimenetelmänä on teema-analyysiä, jota käytän teorialähtöisesti.

6.1 Osaavan vuorovaikutuskumppanin herkkyys

Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden kanssa toimittaessa on erityisen tärkeää, että aikuisella on kyky rekisteröidä heikkoja signaaleja, kyky nähdä ja kuulla esim. hengityksen rytmi, äänellä leikkely, kuuntelu. Kaisa Martikainen (2008) totesi Vaike- koulutuksessa, että 80 – 90 % kommunikaatiosta on muuta kuin puhetta. Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden kanssa kommunikoitaessa kannattaa mennä enemmän takaisin aisti- ja esinetasolle. Täytyy olla läsnä tässä ja nyt. Martikainen toteaa, että 80 % kehitysvammaisista on vaikeutta ymmärtää kuvia, joten muu kommunikatio korostuu. Vaikeimmin kehitysvammaisen oppilaan kommunikointikeinoja ovat olemuskieli, ääntely, itku, nauru, toiminta, liike, asennot, läheisyys/ etäisyys, katse, ilmeet, eleet, osoittelu, puhe, kuvat.

Opettajan osaavana vuorovaikutuskumppanina täytyy pysyä jatkuvasti herkkänä, ja omia vuorovaikutustaitoja täytyy kehittää. Oma persoona onkin opettajan tärkein työkalu. Haastatteluaineistosta nousi osaavan vuorovaikutuskumppanin herkkyys esille, josta seuraavat esimerkit:

”Saan itselleni voimaa niistä pienistä hetkistä. Tulee hymy tai joku muu juttu, mikä on selvästi merkki siitä, että hänellä on ainakin hyvä olla. Saa itselle tosi paljon energiaa ja hyvää fiilistä. Opettajalle on haaste, miettiä opetusta, että pitää olla pieniä hetkiä, että ei voi olla liian isoa harppauksia tehdä. Kärsivällisyyttä se vaatii opettajalta aika paljon. Jos jollakin on tavoitteena, että pysyy lusikka kädessä, ruokailun tahti on sitten juuri sellainen kun on. Pitää sitä omaa tahtia hidastaa. Yksinkertaisia juttuja. Itseä auttoi, miettiä, että ei ole mikään kiire, ja panostaa laadukkaisiin hetkiin. On ihan sama, onko vessattamassa tai aamupiirissä, tai ruokailussa. Mutta, että panostaa siihen hetkeen. Se on oikeastaan paljon arvokkaampaa kuin se, että mä olisin yöt ja päivät keksinyt tuolla jotain mahtavia juttuja.” (haastattelu, erityisluokanopettaja)

”Huomaa just, sitä joutuu juuri tulkitseen. Ethän sää voi juuri olla edes varma. Jos joku nauraa, sää voit tulkita, että se tykkää vaikka siellä voi nauru tulla muustakin syystä. Tai jos joku itkee, niin tulee hätä, onko joku huonosti tai onko itse kääntänyt tai vääntänyt jotenkin hullusti. Oppilas itse on paras motivaattori, että minkälaisen palautteen sää sieltä saat, sieltä sitä

voimaa saa. ihan niistä pienistäkin edistymisistä, että mielellään sitä jotain saippuakuplia puhalttaa, ja joku tykkää, on kiva ottaa uudestaan, kun se toisen ilo tuottaa iloa itsellekin.” (haastattelu, erityisluokanopettaja)

”Sitten sen niin sanotun osaavan aikuisen pitää lukea sitä henkilöä niin hyvin, että hän pystyy silmän räpäyksellä, äännähdyksellä, millä tahansa hän pystyy kommunikoimaan, Niin ymmärtämään tai kuinka hän niin kuin reagoi siihen. Sitten, että on läsnä siinä lähellä häntä varten tietyn ajan, eikä huitele jossain muualla, puhu hänelle jostain kaukaa, vaan on kasvotusten tätä henkilöä vasten, että hän näkee ja menee matalammalle, jos on esimerkiksi pyörätuolissa, ei tarvitse katsella kauas, voi olla putkinäköä tai jotain muuta, että hän ei välttämättä edes näe kovin kauas hyvin. Niin sitten otetaan niin kuin kosketus mukaan. Kosketellaan niin, että se tuottaa mielihyvää. (haastattelu, kehitysvammahoitaja)

6.2 Voimauttavan vuorovaikutuksen haasteet

Vaikkeimmin kehitysvammaisten opetus vaatii aivan omia erityistaitojaan ja koulun johdon tulee kaikin puolin taata mahdollisimman pysyvä henkilöstö toiminta-alue luokkaan. Yhteinen arvokeskustelu, yhteiset pelisäännöt ja systemaattinen dokumentointi opetuksen pohjana ovat tärkeitä rakennuspalikoita toimivassa tiimityössä. Haastatteluaineistosta nousi haasteiksi toiminta- ja ajattelutavan muutos sekä vaatimus toimimisesta lapsen tasolla.

”Joskus on ihan hyvä istua alas ja miettiä niitä. Se on niin pienistä asioista kiinni. Tässäkin niin kuin sanottiin, että on kyse paijaamisesta. Kyse ei ole siitä. Ei annettu periksi joissain asioissa yhteen sen enempää, mutta heille päätäntävaltaa tuli hiukka enemmän. Tottakai tyytyväisyys siinä niin kuin lisääntyy. Kun he saivat valita jostain asioista, kyllä ei toivottu käytös vähenee, kun sä saat sen. Kyllä meitä itseämmekin harmittaa joku asia. Se on niin minimaalista, mitä he osaavat valita, eihän niitä ole ennen edes kysely. Me olemme vain tehneet oman mieleemme mukaan, että tämä on kaikkein paras, eikä välttämättä ole. Kun sää katot sen sieltä filmiltä. Sä näet, että ei se ihan välttämättä niin mene. Se ei meidän elämään kuitenkaan paljon ylimääräistä työtä se ei tee. Se on vain tapa tehdä työtä, mutta tiedän että se aiheuttaa aina vastustusta joka paikassa.” (haastattelu, kehitysvammahoitaja)

”Minusta aika monet ovat saattaneet ajatella, että onko se jotenkin lasta loukkaavaa, lähteä sen tasolle. Mutta olikin aika ihanaa, Se voi juurikin olla sitä kunnioittavaa, ollaankin siinä samassa ja käydään sitä keskustelua juuri niillä, mitä hänellä on. Erilaisilla äänen painoilla ja ilmeillä. Tuntuu, että voi vaikka ottaa kädestä kiinni, niin voi ottaa. Että semmoista, että menään enemmänkin sen lapsen ehdoilla ja tulee kuulluksi. Siinä oli aika kauniita ajatuksia, että mulle tuli jopa semmoinen liikuttunutkin olo, kun tutustui siihen juttuun. Huomioi jokaisen sen lapsen eleet tai teot” (haastattelu, erityisluokanopettaja)

6.3 Tiimityö ja yhteinen oleminen

Opettaja osaavana vuorovaikutuskumppanina täytyy pysyä jatkuvasti herkkänä, ja omia vuorovaikutustaitoja kannattaakin kehittää. Persoona on opettajan tärkein työkalu, joten omasta itsestä ja työhyvinvoinnista on pidettävä huolta. Olemme ottaneet tiimipalavereissa esille vuorovaikutussävytyksiä. Onnistuneista vuorovaikutustilanteista keskustellaan tietysti jokapäiväisissä keskusteluissa. Haastatteluaineistosta selvisi, että asioista keskusteleminen ja yhteiset vuorovaikutustilanteet antavat voimaa ja parantavat tiimityötä.

”Voimaa omassa tiimissä, kun olet jakanut sen asian oppilaan kanssa, että saat jaettua ja kerrottua sen niille aikuisille, joita on ympärillä, antaa voimaa. Asioista keskusteleminen ja yhteinen oleminen.” (haastattelu, erityisluokanopettaja)

6.4 Dokumentoinnin tärkeys

Videointi kuuluu olennaisena osana voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmään. Lähtötilanteen kartoitus ja edistymisen seuranta esim. videointien avulla ovat keskeisiä, koska ne ylläpitävät työntekijöiden motivaatiota työskentelyyn. Haastatteluaineistosta nousi esille videoinnin vaikeus. Vuorovaikutus tapahtuu hetkessä ja on sinällään arvokas tilanne. Sosiokonstruktivismin mukaan oppiminen konstruoidaan yhdessä muiden kanssa. Vuorovaikutteinen oppimistapahtuma antaa oppilaalle mahdollisuuden edesauttaa oppilaan mielekästä oppimista ja sisäisen motivaation kehitystä. Voimauttava vuorovaikutus on niin käytännönläheinen toimintatapa. Osaavan kumppanin täytyy havainnoida tarkasti henkilön olemusta ja toimintaa esim. käden heilutusta tai ääntelyä. Videoinnista on havainnoimisessa suuri hyöty. Videointi voidaan kokea työn arvosteluna tai hankalana toteuttaa.

”Videointi on kans hyvä, mutta onhan se aika työläs että sä ensin otat sen, sit sun pitää ite se analysoida ja miettiä ja jos kaikki katsoo sen tulee monta näkökulmaa, että mitä siinä tapahtuu. Opettajan roolissa, hyvä kuunnella ohjaajia, kun he ovat siinä koko ajan ja erityisesti toiminta-alue opetuksessa vuorovaikutusta saa niin kuin enemmän muualla niin kuin siinä oppitunnilla, kaikissa niissä päivän eri arkitilanteissa, mutta se että jotenkin tekis tiettäväksi niille ohjaajille, mitä tavoitellaan, antais ne työvälaineet, mitkä ne vois olla ne tavat. Kertois heille, miksi se on tärkeää, että tehdään näin.”(haastattelu, erityisluokanopettaja)

6.5 Koulutus ja asenteen muutos

Vuorovaikutuksessa osaavakumppani on helposti liian ohjaileva, ja tekee liikaa. Herkkä vastaanminen ja ilmaisun rytmittäminen ovat usein vaikeita taitoja. Toimiva vuorovaikutus ei ole itsestäänselvyys, varsinkaan vaikeavammaisten ihmisten kohdalla. Työskentelyn tueksi tarvitaan työryhmän esimiehen hyväksyntä ja ymmärrys sekä toimiva tiimi. Opettajan tai ohjaajan tulee tunnistaa kaikki ne viestinnän keinot, joita oppilaat käyttävät ja vastata eri oppilaiden viesteihin heidän keinoillaan opetuksen ja muun toiminnan keskellä. Oman kehon käyttö voi olla monelle aluksi vierasta. Yhteisen jaetun maailman rakentaminen ei välttämättä ole helppoa. Eikä toisen kuunteleminen kaikilla aisteilla ole aina helppoa. Haastattelusta selviää asenteen muutoksen vaikeus.

”Idea on poisoppia niistä. Kun me katsotaan tilanne videolta. Me nähdään se aivan eri silmin. Eihän kukaan pysty ihan tarkasti muistamaan, että mitä siinä tilanteessa, kun se on filmillä. Se ei valehtele. Sehän on siinä. Sä näät sen. Siihenhän se ihan perustuu. Mä tiedän, että se on todella haasteellista, Se on hyvin kokonaisvaltainen, ja se on pitkä prosessi. Meillä oli tosiaan vuosi, ja välillä tuntui siltä, että päästäänkö me yhteen eteenpäin, mutta sitten kun katseltiin niitä videoita, analysoitiin niitä. Nehän meni todella tarkkaan. Me mentiin joka ilme erikseen läpi. Se vie tosi paljon aikaa. Kyllä siinä sitten näki niitä eroja, mitä itse ei voi enää millään muistaa. Kyllä siitä meillä ainakin hyötyä oli. Pystyimme kommunikoimaan meidän asiakkaiden kanssa paremmin. Ihan arkipäiväisiä asioita, joita pystyttiin parantamaan ihan sillä henkilökunnan kouluttamisella ja asenteen muutoksella ja siinä tuli sitten aika huimiakin. Siinä alkoi näkyyn niitä vivahteita, joku pään heilautus, joka oli jäänyt huomaamatta. Niin ne näkyi kaikki siinä. Se on hyvin tarkkaa. Sitä varten ei kuvata, että siinä arvosteltais ketään. Ei, päinvastoin. Siinä katsotaan niitä toimintatapoja ja mietitään, että miten niitä voisi tehdä paremmin. Kuinka siihen tilanteeseen henkilökunta voisi reagoida toisella tavalla. Päähenkilö siinä se tärkein on. Hän saa sen oman mielipiteen jollain lailla, koska hän ei pysty esim. valintoja välttämättä tekemään, että se on aina sen henkilökunnan valinta. Hän pystyy jollakin lailla reagoimaan siihen, että mitä hän haluaa. Kun annetaan vaihtoehtoja, kun sä näät sen siinä. Sä näet ihan selvän eron siinä, kuinka tyytyväisyys paranee.” (haastattelu, kehitysvammahoitaja)

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa kokoan yhteen työni tarkoituksen: Miten tutkijan oma opettajuus on kehittynyt vaikeimmin kehitysvammaisten toiminta-alueittain järjestetyssä opetustyössä ja minkälaisia vuorovaikutteisen opetuksen hyviä käytäntöjä ja haasteita kehitysvammaisten oppilaiden erityisopettajat tuovat esille?

Tutkimukseni tukee väitettä, että vuorovaikutus on perusta kaikelle muulle kehitykselle. Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden vuorovaikutus ja kommunikointi ovat opetuksen tärkein perusta, jolle muu oppiminen pitkälti rakentuu. Vuorovaikutuksen parantumisesta seuraa väistämättä käyttäytymisen paraneminen. Vuorovaikutus nousee jo perusopetuksen uuden opetussuunnitelman kautta keskiöön. Vaikeavammaisen oppilaan vuorovaikutukseen, kommunikointiin ja osallisuuden kokemiseen täytyy opetuksessa panostaa. Mielestäni kommunikointiin keskittyminen on parasta osallisuuden ja inklusion toteuttamista.

Tutkimukseni tukee väitettä, että voimauttava vuorovaikutus on käyttökelpoinen menetelmä, ja jokaisen vaikeimmin kehitysvammaisen kanssa työskentelevän tulisi vähintään tutustua menetelmään. Voimauttava vuorovaikutus on käyttökelpoinen menetelmä toiminta-alueopetuksessa, koska se huomioi kehitystason, oppilaan osallisuus lisääntyy ja sitä kautta ajatus inklusiosta toteutumisesta vahvistuu. Vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen vuorovaikutuskumppanit ovat toimintatavan tärkein voimavara. Työskentelyn tueksi tarvitaan työryhmän esimiehen hyväksyntä ja ymmärrys sekä toimiva tiimi. Lähtötilanteen kartoitus ja edistymisen seuranta esim. videointien avulla ovat keskeisiä, koska ne ylläpitävät omalta osaltaan työntekijöiden motivaatiota työskentelyyn. Työryhmän yhteiset sopimukset työskentelystä ja sen periaatteista muodostavat turvalliset rajat työskentelylle, jossa työkaluina ovat läheisyys ja oma persoona. Yleensäkin yhdessäolo luo kommunikoinnin perustan, joten arjen tilanteissa läsnäolo ja herkkyys kumppanin aloitteille ovat ensi arvoisen tärkeitä. Voimauttava vuorovaikutus tuo mukanaan osallisuutta, koska oppilaan oma ääni tulee herkemmin kuulluksi.

Täydennyskoulutusta on viime vuosina ollut tarjolla erittäin vähän vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksen tarpeisiin. Kysynkin, missä on vaikeimmin kehitysvammaisten opettajien ja ohjaajien täydennyskoulutus? Osallistuin vuonna 2007 Kehitysvammaliiton Vaikeimmin kehitysvammaisten opetus ja kasvatusta - täydennyskoulutukseen. Muistiinpanoissani viittaan tutkimukseen, jossa on sel-

vinnyt, että vaikeimmin kehitysvammaisten opettajat kokevat olevansa yksin, rehtoreilla ei ole tietoa, ohjaajat vaihtuvat ja aikaa menee ohjaajien perehdytykseen. Yhdeksässä vuodessa ei ole tullut ainakaan parannusta tutkimuksen esille tuomiin seikkoihin. Päinvastoin ohjaajien vaihtuminen ja jatkuva perehdytyksen tarve on vain kasvanut kuntapuolen koulunkäynninohjauksen säästöjen vuoksi. Perehdytystarpeen ollessa jatkuva koen tämän tutkimuksen merkityksen kasvavan. Tutkimus voi antaa uudelle työntekijälle ajatuksia oman oppimiskäsityksensä konstruomiselle. Voimauttava vuorovaikutus antaa käytännön työkaluja toiminta-alueittain järjestettyyn opetukseen, ja sopii sinällään hyvin täydennyskoulutukseksi. Olisi hyvä, jos työtiimistä useampi pääsisi osallistumaan samaan koulutukseen. Tällöin Voimauttava vuorovaikutus on helpompi saada koko työtiimiin toimintatavaksi. Erityisopettajakoulutus ei anna riittävän syvällistä osaamista vaikeimmin kehitysvammaisten opetukseen, joten täydennyskoulutuksen tarve korostuu. Vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksen järjestäminen tarvitsee opetusmenetelmien kehittämistä, pitkäkestoista moniammatillista yhteistyötä, rohkeita ja luovia pedagogisia kokeiluja, osaavaa henkilökuntaa. Voimauttava vuorovaikutus on merkittävä, kokonaisvaltainen ja käytäntöön sopiva menetelmä. Se ei kuitenkaan yksin riitä, vaan vaaditaan hyviä työkäytäntöjä ja oppilaslähtöisiä toimintatapoja. Keskeistä on toimintatapojen tavoitteellinen kehittäminen ja moniammatillisen tiimityön toimivuus.

Tämä tutkimus on toimintatutkimuksen luonteen mukaisesti suuntautunut käytäntöön. Toisaalta tutkimus on kuvannut toiminta-alueittain järjestettyä opetusta, mutta toisaalta taustalla on kulkenut punaisena lankana pyrkimys muutokseen – voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmän käyttöönottoon. Tässä tutkimuksessa oman työni reflektointi on antanut itselleni tietoisuutta toimintaskemoista, jotka ohjaavat toimintakäytäntöjämme. Oma ammatillisuuteni on kehittynyt ja olen saanut uutta työtettä opetustyöhöni.

Kiteytän tutkimuskysymyksiini saamani vastaukset seuraaviin seitsemään näkökohtaan:

1. Vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksen järjestäminen tarvitsee opetusmenetelmien kehittämistä. Keskeistä on toimintatapojen tavoitteellinen kehittäminen. Käytäntöön suuntautunut opettajan opas vaikeimmin kehitysvammaisten opetukseen olisi tarpeellinen.
2. Toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen opettajat kaipaavat vertaistukea esim. kokemusten vaihtoa opetusmenetelmistä. Kehitysvammaliitto ry. voisi olla mukana esim. koulutuspäivien järjestämisessä. Voimauttava vuorovaikutus antaa käytännön työkaluja toiminta-alueittain järjestettyyn opetukseen, ja sopii sinällään hyvin täydennyskoulutukseksi.

3. Erityisopettajakoulutus ei myöskään anna riittävän syvällistä osaamista vaikeimmin kehitysvammaisten opetukseen, joten täydennyskoulutuksen tarve korostuu.
4. Moniammatillisen tiimityön toimivuus ja keskustelut työtiimin kesken ovat tärkeitä. Yhteinen arvokeskustelu, yhteiset pelisäännöt ja systemaattinen dokumentointi opetuksen pohjana ovat tärkeitä rakennuspalikoita toimivassa tiimityössä.
5. Vuorovaikutus on perusta kaikelle muulle kehitykselle. Vaikeavammaisen oppilaan vuorovaikutukseen, kommunikointiin ja osallisuuden kokemiseen täytyy opetuksessa panostaa. Kommunikointiin keskittyminen on parasta osallisuuden ja inklusion toteuttamista. Voimauttava vuorovaikutus tuo mukanaan osallisuutta, koska oppilaan oma ääni tulee herkemmin kuulluksi.
6. Yhdessäolo luo kommunikoinnin perustan, joten arjen tilanteissa läsnäolo ja herkkyys kumppanin aloitteille ovat ensi arvoisen tärkeitä.
7. Vuorovaikutuksessa osaavakumppani on helposti liian ohjaileva, ja tekee liikaa. Herkkä vastaaminen ja ilmaisun rytmittäminen ovat usein vaikeita taitoja.

8 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI JA JATKOTUTKIMUKSET

Toimintatutkimuksen validointiin liittyy viisi periaatetta: historiallinen jatkuvuus, reflektiivisyys, dialektisuus, toimivuus ja havahduttavuus (Heikkinen ym. 2007, 149 - 152). Tutkimuksen laatua ei kuitenkaan voida arvioida kriteeri kerrallaan. Kokonaisuus on enemmän ja toisenlainen kuin osiensa summa, niin myös tässä tutkimuksessa. Tämä tutkimus on vuoropuhelua tutkijan oman ammatillisen kasvun, vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetuksen ja voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmän välillä. Tutkimuksen tärkein tutkimusväline olen tutkijana itse. Reflektiivisenä tutkijana pyrin tiedostamaan tietämisensä mahdollisuuksia, ehtoja ja rajoituksia. Olen pyrkinyt pohtimaan omaa suhdettani toiminta-alueittain järjestettyyn opetukseen ja voimauttavaan menetelmään. Omat kokemukseni antavat mahdollisuuden ymmärtää toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen kenttää ja voimauttavaa vuorovaikutusta, mutta saattavat myös kaventaa näkökulmaa. Tutkijana minun on hyvä tiedostaa, miten tuotan todellisuutta. Omat ammatilliset lähtökohdat ja muiden erityisopettajien näkemykset vuorovaikutuksesta rakentavat näkemystä vuorovaikutuksen ja tiimityön merkittävyydestä vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetuksessa. Tämä tuo dialektisuuden esille päätyen synteysiin, että vuorovaikutus on perusta kaikelle muulle kehitykselle, opetukselle ja tiimityöllekin. Toimivuus tulee esille ja tarkentuu toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen käytännön kuvausten kautta. Olen pyrkinyt kuvaamaan eri näkökulmia toiminta-alueittain järjestetyn opettajan työstä ja voimauttavasta vuorovaikutuksesta. Toivon tutkimukseni havahduttavan ja tuovan näkyvyyttä toiminta-alueittain järjestetyille opetukselle.

Toimivuutta arvioitaessa kiinnitetään huomio käytännön hyötyyn ja osallistujien voimaantumiseen. Uskon tästä tutkimuksesta olevan käytännön hyötyä varsinkin uusille työntekijöille. Itseäni tämän pro gradu työn tekeminen on auttanut ammatillisessa kasvussa. Olen saanut työhöni reflektivoivaa asennetta, tarkkailla työtäni ulkoapäin ja uusia toimintatapoja. Toivon, että opiskeluni johdosta teoria tukee käytäntöä ja puolestaan käytännön työ saa tukea teoriasta.

Toimintatutkimuksen luonteen mukaisesti tutkimukseni kehittyi tutkimuksen edetessä. Eri elementit lomittuivat toisiinsa ja ne muotoutuivat vähitellen tutkimuksen kuluessa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusongelma ei välttämättä ole täsmällisesti ilmaistavissa tutkimuksen alussa, vaan se täsmentyy koko tutkimuksen ajan. Näin tapahtui tässä tutkimuksessakin. Aluksi olin ajatellut tutkimuskysymyksiä enemmän Voimauttavan vuorovaikutuksen suuntaan. Kuitenkin tutkimuksen edetessä koin arvoa tuovana tarkastella toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen kenttää ja nostaa sieltä

ajankohtaisia teemoja esille. Palasin tavallaan vielä perustaan ja tein vielä pohjatyötä ennen voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmän käyttöönottoa. Halusin vielä tarkastella myös voimauttavan vuorovaikutuksen teoriapohjaa perusteellisesti ennen menetelmän käyttöönottoa. Haastattelut toivat muiden erityisopettajien ääntä kuuluviin ja näin lisäsivät tutkimuksen luotettavuutta. Haastatteluista välittyi aito kohtaaminen ja antautuminen työlle. Ne ovat arvokkaita jo sinänsä ja tuovat toimintatutkimuksen käytäntöä esille. Voimauttava vuorovaikutuksen käyttö vaatii säännöllistä toistoja, joten onnistuneiden vuorovaikutuskokemusten jakaminen on tärkeää motivaation ylläpitämisessä. Tässä pedagogiset keskustelut ovat avainasemassa.

Inhimillisuus on laadullisen tutkimuksen vahvuus, mutta myös sen perusheikkous. Niin on myös tässä tutkimuksessa. Koen olevani vahvasti läsnä tässä tutkimuksessa, jonka toivon tuovan lukijalle lisäarvoa. Itse työ vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden parissa on ihmisläheistä työtä, jossa empatiakyky ja herkkyys vuorovaikutukseen korostuvat.

Muita toimintatutkimuksen luotettavuuden ongelmia ovat tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetti käsitteellä tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia, siis menetelmän kykyä saavuttaa tarkoitettuja tuloksia. Reliabiliteetin arvioinnin ja tarkistamisen kannalta on tärkeää, että tutkimusaineisto muokataan sellaiseen muotoon, että se on tutkimuksen kommentoijien saatavilla ja tarkastettavissa. Tämän tutkimuksen haastatteluaineisto on saatavilla ja tarkastettavissa. Melko pitkät haastattelulainaukset tuovat reliabiliteettia tutkimukseen. Myös omat muistiinpanoni valmistellessani tunteja, tiimipalavereita ja Hojks-keskusteluja ovat saatavilla. Validiteetilla eli tutkimuksen pätevyydellä ja luotettavuudella tarkoitetaan perinteisesti tutkimusmenetelmän kykyä selvittää sitä, mitä sillä on tarkoitus selvittää. Toimintatutkimus on validi menetelmä tuomaan esille toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen käytänteitä. Prosessiluonteensa vuoksi toimintatutkimus on sallinut tiedon lisääntymisen tutkimuksen kuluessa. Oman työn reflektointi ja kollegoiden haastattelut ovat tuoneet esille toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen syvintä olemusta. Toimintatutkimus reflektoi laajasti toiminta-alueittain järjestettyä opetusta ja vuorovaikutusta. Tutkimuksen tulos – vuorovaikutuksen merkityksen korostuminen – näyttää oikealta ja tärkeältä.

Tutkimukseni on osittain oppikirjamainen, koska olen halunnut koota yhteen teoriaa ja etsiä tietoa vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksen nykytilasta. Olisi tärkeää laatia toiminta-alueittain järjestettävään opetukseen opettajan opas, jossa olisi mahdollisimman paljon käytännön työkaluja. Ajustusten vaihto toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen opettajien kesken olisi mielestäni merkittä-

vää. Ammatissa kasvamista, työn mielekkyyden lisääntymistä tulisi saada jakaa saman alan kollegoiden kanssa. Ideapankki ajatus olisi myös toteutuskelpoinen. Jotenkin toivoisin Kehitysvammaliitto ry:ltä edellä mainitsemani toiminnan organisoimista. Autismipäivät ovat vakiinnuttaneet asemansa erityisopetuksen kentällä. Voisiko toiminta-alueittain järjestettyyn opetukseen perustaa omia Vaike-päiviä, jossa toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen henkilöstö voisivat verkostoitua ja saada tietoa esim. uusista opetusmenetelmistä.

Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden ja opetuksen nykytilaa pitäisi mielestäni tutkia laajemminkin. Tutkimuksessa pitäisi selvittää osittain kvantitatiivisesti toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen tilaa Suomessa. Minkälaista toiminta-alueittain järjestettyä opetusta eri kunnissa järjestetään. Mikä on Kehitysvammaliitto ry:n rooli opetuksen tukemisessa? Olisi hyödyllistä laajemmin haastatella toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen opettajia pedagogisista kysymyksistä. Laadullisin menetelmin olisi hyödyllistä paneutua voimauttavan vuorovaikutuksen pedagogisiin tuloksiin. Vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksessa tiimityö korostuu, joten tiimityöhön liittyviä interventioita olisi hyvä toteuttaa juuri toiminta-alueittain järjestetyn opetuksen luokissa.

Jokainen erityisopettaja hyväksyy erilaisuuden, mutta syvälinen oppilaan kunnioitus tulee mielestäni tietyn kypsymisen ja itsetutkistelun kautta, jota itselleni on ollut tämän pro gradu –tutkielman tekeminen työni ohessa. Toivon, tämän tutkimuksen antavan minulle avaimia vuorovaikutusasioiden esillä pitämiseen työtiimissä. Toivon myös, että olen hiukan parempi vuorovaikutuskumppani ja että työni vaikeimmin kehitysvammaisten opetuksessa kohtaa oppilaani ja välittää aitoa läsnäoloa

LÄHTEET

Anderson, D. 2015 <http://www.openfuturelearning.org/index.cfm?fuseaction=login.videosonde-mand&Keywords=Intensive+interacting&VideoPresenterIDS=93CB88BB-155D-FA3A-0151B9D32BB0A753&VideoSubjectIDS=93C9>

Boarrdman, A. & Woodruff, A. 2004. Teacher change and “high-stakes” assessment: what happens to professional development? *Teaching and Teacher Education* 20 (6), 546.

Bransford, J., Brown, A., & Cocking, R.: 1999. *How People Learn Brain, Mind, Experience, and School*. Washington, D.C.: National academy press. Luettu 27.6. 2016 osoitteesta: <http://www.nap.edu/openbook.php?isbn=0309070368>

Convay, J. 1989. *Online information retrieval. An introductory manual to principles and practice*. 3. korjattu painos. London: Clive Bingley.

Ellis, C. & Bochner, A. 2000. Autoetnography, personal narrative, reflexivity. *Researcher as Subject*. Teoksessa: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks (Calif.): Sage, 733-768.

Eskelä-Haapanen, S. 2012. *Kohdennettu tuki perusopetuksen alkuluokilla*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Firth, G. 2013. *The evidence base for the use of Intensive Interaction with people with learning disabilities*. Leed and York Partnership NHS Foundation Trust. Luettu 9.11.2015 osoitteesta: http://www.leedspft.nhs.uk/_documentbank/The_evidence_base_for_the_use_of_Intensive_Interaction_240113.pdf

Hanhinen, T. 2010. *Työelämäosaaminen: kvalifikaatioiden luokitusjärjestelmän konstruointi*. Tampere: Tampere University Press

Harter, S. 1986. *Online information retrieval*. Orlando: Academic Press.

Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. 1999. *Siinä tutkija missä tekijä – Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja*. Juva: Atena Kustannus.

Helsingin Yliopisto uutiset.1.8.2013 Simo Vehmaksesta ensimmäinen vammaistutkimuksen professori. Luettu 16.2.2016 osoitteesta: http://uutiset.helsinki.fi/2013/08/01/simo-vehmaksesta-suomen-ensimmainen-vammaistutkimuksen-professori/#.VsLwhst_e70

Hewett, D. 2016. Intensive Interaction & Autism: Developing Social Communication & the Fundamentals of Communication. 8.9.2016, Helsinki

Hewett, D. 2016 <http://www.openfuturelearning.org/index.cfm?fuseaction=login.videosonde-mand&Keywords=Intensive+interacting&VideoPresenterIDS=93CB88BB-155D-FA3A-0151B9D32BB0A753&VideoSubjectIDS=93C9>

Hiltunen, V., Hyytiäinen, M., Lindroos, S. & Matero, M. 2015. Koulunkäynninohjaajan käsikirja. Helsinki: Sanoma Pro Oy

Hokkanen, L. 2003. Vapaaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola. (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Juva. PS-Kustannus

Hyytiäinen, M., Kokko, L., Mäki, M., Pietiläinen, E. & Virtanen, P.2014. Vaikeavammaisten oppilaiden opetus esiopetuksesta peruskoulun päättymiseen. Kehitysvammaliitto ry.

Kantola, A. 1980. Yhdessä onnistumme. Jyväskylä: Gummerus.

Kehitysvammaliitto: Kannanotto Suomen Lastenneurologisen yhdistyksen Lasten ja nuorten hyvä kuntoutus –suositukseen. Luettu: 4.2.2016 osoitteesta: http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kannanotto_sllyn_suositukseen_27-8-2015.pdf

Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus, kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.

Kokko, T., Pesonen, H., Polet, J., Kontu, E., Ojala, T. & Pirttimaa, R. 2013. Erityinen tuki perusopetuksen oppilaille, joilla tuen tarpeen taustalla on vakavia psyykkisiä ongelmia, kehitysvamma tai autismin kirjon diagnoosi. VETURI-hankkeen kartoitus 2013. Helsingin Yliopisto & Jyväskylän Yliopisto. Luettu 17.2.2016: <http://www.peda.net/img/portal/3010918/veturiraportti04022014.pdf?cs=1394801201>

Koski, K. 2014. Indirect Speech and Language Therapy for Individuals with Profound and Multiple Learning Disabilities - An Ecological Perspective. (Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten epäsuora puheterapia Ekologinen näkökulma). Helsinki: The Finnish Association on Intellectual and

Developmental Disabilities 8. Luettu 9.6.2016: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135801/indirect.pdf?sequence=3>

Kwakman, K. 2003. Factors affecting teachers` participation in professional learning activities. *Teaching and Teacher Education* 19 (2), 149 - 170. Lappalainen, S., Hynninen, P., Kankkunen, T., Lahelma, E., Tolonen, T. (toim.). (2007) *Etnografia metodologiana – Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Lloyd, E. 2015. Intensive Interaction in the mainstream classroom: evaluating staff attitudes towards an inclusive socio-communicative intervention. *The British Institute of Learning Disabilities. Good Autism Practice (GAP), Volume 16, Number 2, October 2015,*

McCarthy, C. 1999. Dewey`s Ethics: Philosophy or Science? *Educational Theory* 49 (3), 344.

McConkey, R., Morris, I., & Purcell, M. 1999. Communication between staff and adults with intellectual disabilities in naturally occurring settings. *Journal of Intellectual Disability Research* 43.

Martikainen, K. Yhteinen ilo – ohjeita voimauttavaan vuorovaikutukseen. Luettu 21.1.2016: http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/VV/yhteinen_ilo_ohjeita_voimauttavaan_vuorovaikutukseen.pdf

Martikainen, K. 2015. Voimauttavan vuorovaikutuksen käytännöt ja soveltaminen 26.9.2015 koulutusmateriaali.

Martikainen, K. & Burakoff, K. Voimauttava Vuorovaikutus: Luettu 4.2.2016 osoitteesta: <http://papunet.net/tietoa/voimauttava-vuorovaikutus>

Mezirow, J. 1991. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.

Minäkö tutkija? Johdatus laadulliseen/postpositiiviseen tutkimukseen. Teatterikorkeakoulu. Luettu 27.7. 2016 osoitteesta: <http://www.xip.fi/tutkija/0503b.htm>

Moroza-James, S. 2014. Oppiminen yhdessä olemalla. Miten voimauttava vuorovaikutus voi auttaa autismin kirjon lastasi oppimaan luonnollisella tavalla. *Learning through Social Connection*. suom. Sallinen, A. *Treating Autism*

Mäki, I. (1999) *Monivammaisen lapsen arkipäivä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Nind, M. & Hewett, D. (2011) Voimauttava vuorovaikutus – Opas toimintatavan käyttöön. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010. Luettu 8.11.2015 osoitteesta: http://www.oph.fi/download/132882_Perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteiden_muutokset_ja_taydennykset2010.pdf

pmlnetwork.org. About profound and multiple learning disabilities. Luettu 16.2.2016 osoitteesta: <http://www.pmlnetwork.org/pmldefinitionfactsheetstandard.pdf>

Ruohotie, P. (2000). Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Helsinki: WSOY.

Rytsy, A. 2014. Professori Simo Vehmas – Vammaistutkimus kehittää yhteiskuntaa. Luettu 16.2.2016 osoitteesta: <http://tesso.fi/artikkeli/professori-simo-vehmas-vammaistutkimus-kehittaa-yhteiskuntaa>

Räsänen, R. & San, J. (eds) 2005. Conditions for intercultural Learning and Co-operation. FERA.

Salminen, J. (2011) Tikonen1/2011 Voimauttava vuorovaikutus – uusi mahdollisuus oppia. Luettu 9.11.2015: [http://papunet.net/tikoteekki/julkaisut/tikonen-tiede/arkisto/?tx_mininews_pi1\[showUid\]=86&cHash=dfd67c2d9e3e4130701217ae27ed3773](http://papunet.net/tikoteekki/julkaisut/tikonen-tiede/arkisto/?tx_mininews_pi1[showUid]=86&cHash=dfd67c2d9e3e4130701217ae27ed3773)

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 36 – 42.

Sipari, S. (2008) Kuntouttava arki lapsen tueksi. Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa. Jyväskylän Yliopisto. Luettu 7.2.2016 osoitteesta: <https://www.thl.fi/documents/470564/817072/Sipari+2008+Kuntouttava+arki+lapsen+tueksi.pdf/af4af520-993b-437a-8b0d-559a03a7fe78>

Sosiaalhallitus & Kouluhallitus 1985. Opetussuunnitelma EHA2 opetukseen.

Tetzchner, S. & Martinsen, H. (2010). Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Kehitysvammaliitto ry.

Treduka (2015). Tampereen kaupunkiseudun perusopetuksen koulutuspäivät. Tampere.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Valli, R. & Aaltola, J. 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus.

Vänskä, K-M. 2007. Vaikeimmin kehitysvammaisten lasten opetuksen kehitystarpeet ja opettajien täydennyskoulutustarpeet opettajien arvioimina. Helsingin yliopisto, erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma

Liite 1

Haastattelukysymykset

Opiskelen Tampereen Yliopistossa Ammattikasvatuksen maisterikoulutus ohjelmassa. Pro gradu - tutkielmani käsittelee oman opettajuuteni kehittymistä, mutta se on myös katsaus toiminta-alueittain järjestettyyn opetukseen, vuorovaikutuksen merkitykseen ja voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmään. Haastattelisin sinua, jotta saan tutkielmaani laajempaa näkökulmaa.

1. Kerrotko työurasi vaiheita, Mitä? Kauanko? Miten? Milloin kehitysvammaistyöhön?
2. Mitä seikkoja pidät erityisen tärkeänä vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetuksessa? - haasteita, ongelmia, ratkaisuja, konkreettisia esimerkkejä opetus- ja vuorovaikutustilanteista.
3. Voitko kuvailla työsi haasteita, yrityksiä ja ratkaisuja vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetuksessa?
4. Voitko kuvailla vuorovaikutusta, sen haasteita, mahdollisia menetelmien kokeiluja yleensä.
5. Onko Voimauttava vuorovaikutus sinulle tuttu? Mistä on tuttu? Oletko kokeillut?
6. Mitkä opetusmenetelmät sinun kokemuksesi mukaan toimivat hyvin ja kehittävät vuorovaikutusta
7. Haluatko lisätä vuorovaikutuksen jotakin?